

**Defensie en de pers tijdens de Nederlandse
deelname aan VN-missie UNIFIL
1979 - 1985**

**Annemarie Kas
Kerkstraat 2 J
3581 RD Utrecht**

6 juli 2008

**Journalistiek en Media
Universiteit van Amsterdam
Studentnummer: 5635861**

**Internationale betrekkingen in historisch perspectief
Universiteit Utrecht
Studentnummer: 0257214**

Inhoudsopgave	Paginanummer
Inleiding	3
Hoofdstuk I. Het besluit tot Nederlandse deelname aan Unifil	5
§ 1.1 Het conflict	5
§ 1.2 Het besluit tot Nederlandse deelname	7
§ 1.3 De reacties van de media	9
Hoofdstuk II. Het mediabeleid van Unifil	13
§ 2.1 Mediabeleid VN	13
§ 2.2 Mediaregels ministerie van Defensie	15
§ 2.3 De houding van Defensie aangaande de pers	16
Hoofdstuk III. Hoe ging Defensie om met de berichtgeving?	18
§ 3.1 Klachten van het contingent	19
§ 3.2 Militairen als journalist	20
§ 3.3 De verhoudingen met Israël	23
§ 3.4 Unifil onder bezetting van IDF	25
Hoofdstuk IV. Lieve Joris en wadi al-Ayn	31
§ 4.1 Het Lieve Joris-incident – Incident 1	31
§ 4.1.1 Aanloop	31
§ 4.1.2 Reactie Defensie met betrokken pers	34
§ 4.1.3 Strengere richtlijnen en praktische maatregelen	37
§ 4.2 Het lijkenincident – Wadi al-Ayn – Incident 2	40
§ 4.2.1 De gebeurtenis en de ophef	40
§ 4.2.2 De reconstructie en de zwijgplicht	43
§ 4.2.3 De reactie van Defensie en Buitenlandse Zaken	45
Hoofdstuk V. De journalist en Unifil	48
§ 5.1 Hoe vrij waren journalisten in hun werk?	48
§ 5.2 Inherente problemen van nieuwsgaring bij vredesmissies	52
Hoofdstuk VI. Conclusie	54
Literatuurlijst	56

Inleiding

‘Dit artikel is ter goedkeuring voorgelegd aan het ministerie van Defensie’. Dat staat onder alle artikelen die *NRC Handelsblad* plaatst over de Nederlandse missie in de Afghaanse regio Uruzgan, althans de artikelen die geschreven zijn door journalisten die met de Nederlandse missie meereizen. Journalisten die met Defensie meegaan naar Afghanistan ondertekenen een gedragscode, waarin onder andere staat dat zij hun werk vóór publicatie aan Defensie voorleggen. Het doel: verspreiden van operationele kennis die van belang kan zijn voor vijandige troepen tegengaan. Vrijwel alle journalisten reizen wegens veiligheidsredenen ‘embedded’ met de Nederlandse troepen mee. Een andere manier om verslag te doen van de ervaringen van de troepen in Uruzgan is het initiatief dat *de Volkskrant* ontplooidde, in samenwerking met het ministerie van Defensie en schrijver Arnon Grunberg. Teruggekeerde militairen worden uitgenodigd hun memoires op papier te zetten en krijgen een workshop van Grunberg; een ‘literair trainingskamp’.¹

Bovenstaande manieren waarop de pers tegenwoordig omgaat met een uitzending van Defensie, vormen een wereld van verschil met de relatie tussen pers en Defensie bij de eerste – vredeshandhavende – missie waaraan Nederland grootschalig deelnam. Toen Nederlandse troepen in maart 1979 naar het grensgebied van Israël en Libanon vertrokken om deel te nemen aan de *United Nations Interim Force In Lebanon* (Unifil), stuurde het ministerie van Defensie voor de zekerheid een extra persvoorlichter mee. Maar journalisten waren vrij om te gaan en staan waar ze wilden en dus ook om te schrijven waarover zij dat nodig achtten. Defensie raakte regelmatig in de problemen door de berichtgeving in Nederlandse dagbladen en tijdschriften.

Meerdere malen moest de Nederlandse ambassade op het matje komen bij de Israëli’s. De Verenigde Naties stelden een onderzoek in over een incident naar aanleiding van artikelen in de Nederlandse pers en het ministerie van Buitenlandse Zaken werd herhaaldelijk om excuses verzocht, of op zijn minst dringend gevraagd ‘een gebaar’ te maken richting Jeruzalem. Problematisch hierbij was niet in de laatste plaats de rol die de Nederlandse militairen op zich dienden te nemen: die van een

¹ Zie www.devolskrant.nl/soldaten, voor het laatst geraadpleegd op 27 december 2007

neutrale VN-soldaat, die zijn mening over het conflict en de strijdende partijen voor zich behoort te houden.

Die objectieve rol die de Nederlandse VN'ers in Libanon dienden aan te nemen, werd getest door de aanwezige Nederlandse pers. Journalisten maakten het de Nederlandse troepen niet altijd gemakkelijk, waardoor in Den Haag het ministerie van Defensie geregeld discussies voerde en aanleiding had het beleid aan te scherpen. Twee incidenten tussen pers en VN waren leidend: het Lieve Joris-incident en het wadi al-Ayn incident. Het ene incident is vernoemd naar de journalist die stof deed opwaaien, het andere naar de gebeurtenissen in een wadi in zuidelijk Libanon. Deze en kleine andere incidenten tussen pers en Nederlandse troepen, en daarbij de reactie van Defensie op die gebeurtenissen, leiden tot de volgende hoofdvraag:

Hoe was de relatie tussen de Nederlandse pers en de voorlichtingsafdeling van het ministerie van Defensie wat betreft het Nederlandse contingent in Unifil (1979 – 1985)?

Deze scriptie zal de houding van Defensie richting de pers centraal stellen. In hoeverre hield Defensie de touwtjes in handen in Zuid-Libanon? Welk beleid hanteerde het ministerie wat betreft de media? Waren journalisten vrij in hun nieuwsgaring? Was er sprake van censuur of legde Defensie militairen op wat voor manier dan ook het zwijgen op? In hoeverre hadden deze eventuele beperkingen zijn weerslag op de berichtgeving in de Nederlandse berichtgeving?

Om deze vragen te beantwoorden, is een kort overzicht van het conflict en de aanloop naar het besluit tot Nederlandse deelname aan Unifil noodzakelijk. Vervolgens wordt stilgestaan bij het aanvankelijke Nederlandse mediabeleid in relatie tot de VN-richtlijnen. Dan komt het verloop van de berichtgeving aan de orde, aan de hand van enkele thema's wordt vastgesteld op welke wijze Defensie probeerde invloed uit te oefenen op de berichtgeving. In een apart hoofdstuk worden de twee belangrijkste persincidenten in de geschiedenis van Unifil en de rol van Defensie daarin tegen het licht gehouden. Nadat de thema's en de incidenten aan de orde

gekomen zijn, is het mogelijk om vast te stellen in hoeverre journalisten vrij konden opereren.

Om dit onderzoek te kunnen verrichten, is gebruik gemaakt van archiefmateriaal van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie, het Unifil-archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken, landelijke en plaatselijke dag- en weekbladen. Ook onderzoeker Herman Roozenbeek van het ministerie van Defensie en kolonel bd. Struijker Boudier waren zeer waardevol. Waar schriftelijke bronnen niet toereikend waren, boden hun herinneringen en eerdere onderzoeken uitkomst. Herinneringen zijn echter altijd subjectief, dus waar mogelijk is gebruik gemaakt van krantenartikelen en harde bronnen, wat niet wegneemt dat de interviews in ieder geval illustratief van grote waarde waren.

Hoofdstuk I. Het besluit tot Nederlandse deelname Unifil

§ 1.1 Unifil: het conflict

In de nacht van 14 op 15 maart 1978 trok Israël het zuiden van Libanon binnen. De grootscheepse invasie kwam als reactie op een bloedige aanslag van de *Palestine Liberation Organization*, de PLO, enkele dagen eerder op 11 maart, waarbij meer dan dertig Israëli's omkwamen.² In Libanon was de situatie toen al enkele jaren onstabiel en de regering had geen enkele controle meer over zuidelijk Libanon. De PLO had samen met moslimfundamentalistische groeperingen een redelijke macht opgebouwd in het zuidelijke gedeelte, waarvandaan zij geregeld aanslagen op Israëli'sch grondgebied uitvoerden. De Israëli's vochten terug door de christelijke milities in het gebied op te stoken en te steunen met wapens.

Operation Litani die de Israëliërs in maart 1978 begonnen, had als doel het zuiden van Libanon tot aan de rivier Litani te 'zuiveren' van Palestijnse guerrillastrijders. Daags na de inval tekende de Libanese regering echter al protest aan over de inval bij de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. De Israëli'sche invasie op Libanees grondgebied noemden zij onrechtmatig, omdat de regering geen enkele connectie met de PLO had.³

Op 19 maart nam de Veiligheidsraad twee resoluties aan. In de eerste, resolutie 425, was de Raad "*gravely concerned at the deterioration of the situation in the Middle East and its consequences to the maintenance of international peace*" en riep zodoende Israël op zich onmiddellijk terug te trekken. Ook vormde de resolutie de basis voor de VN-vredesmissie, *United Nations Interim Force in Lebanon*. Een missie die zou gaan toezien op het directe vertrek van alle Israëli'sche troepen van de *Israeli Defence Force (IDF)* uit Libanon en daarna de vrede en veiligheid diende te herstellen in het gebied. Ook moest Unifil het gezag van de Libanese regering in het zuiden herstellen en

² B. Kester, Kamelen op het Binnenhof, in: Jan Hoffenaar en Jan van der Meulen (red.), *Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989*, Den Haag, 2004, 170.

³ Website van de Verenigde Naties over de achtergrond van het conflict in Libanon, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/background.html>, voor het laatst geraadpleegd op 2 december 2007.

voorkomen dat nieuwe gevechtshandelingen uitbraken tussen de christelijke Libanese milities en de Palestijnen.⁴

In de tweede resolutie, die op diezelfde dag werd aangenomen, ging de Veiligheidsraad akkoord met het implementatierapport dat secretaris-generaal Kurt Waldheim voor de missie had opgesteld. Hierin werden de mogelijkheden van de vredesmacht vastgesteld. De Unifil-militairen mochten uitsluitend uit zelfverdediging geweld gebruiken, moesten ‘actief neutraal’ blijven en mochten de betrokken partijen niet permanent ontwapenen.⁵ In de praktijk konden de VN’ers weinig uitrichten tegen infiltranten in het zuidelijke gebied.

De eis in resolutie 425 dat de aftocht van het IDF zo spoedig mogelijk diende te gebeuren, verklaart waarom de instelling van een vredesmacht vrij eenvoudig door de stemming van de Veiligheidsraad kwam. Tijdens de Koude Oorlog was de Sovjet-Unie niet happig op de Verenigde Naties, maar Israël was een belangrijke bondgenoot van de Verenigde Staten. Een door de internationale gemeenschap voorgeschreven aftocht uit Zuid-Libanon kon niet anders gezien worden dan zeer vernederend voor de Israëliërs.⁶ De Israëliërs gaven zich echter niet zomaar gewonnen. Zodra hun troepen begonnen met terugtrekken, zorgden zij ervoor dat een strook Libanees grondgebied direct ten noorden van de Israëlisch-Libanese grens in handen van majoor Haddad kwam – in plaats van het gebied aan Unifil over te dragen.

Evenals de Israeliërs hadden Haddad en zijn *De facto Forces* (DFF) een grondige afkeer van de Palestijnen in het zuidelijke gebied. Haddad en zijn strijders stookten de plaatselijke bevolking op tegen Unifil en belaagden regelmatig VN-posten. Ook de PLO’ers bleven actief en handhaafden in het Unifil-gebied tientallen *settlements*.⁷ Zowel de christelijke milities als de PLO’ers bleven onrust stoken in het gebied waar Unifil zeggenschap over had. Er vielen tientallen doden.

⁴ B. Kester, *Kamelen op het Binnenhof*, in: Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989, Jan Hoffenaar en Jan van der Meulen (red.), Den Haag, 2004, pag. 170.

⁵ Ibidem.

⁶ Christ Klep en Richard van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan VN-vredesoperaties sinds 1945*, Den Haag 2005, 69.

⁷ Ibidem, 70.

De onrust in het gebied hield dus ondanks Unifil aan. Door het schamele succes van de missie maakte Frankrijk in december 1978 duidelijk dat het land vanaf half februari zijn militaire bijdrage aan Unifil zou halveren. Ook Iran trok zijn eenheden terug, waardoor secretaris-generaal Kurt Waldheim van de VN op zoek moest naar nieuwe staten die een bijdrage wilden leveren aan Unifil. Hij deed op 19 december 1978 een informeel verzoek aan de Nederlandse regering om troepen te leveren.

§ 1.2 Het besluit tot Nederlandse deelname

Sinds 1963 hield de Nederlandse Koninklijke Landmacht troepen beschikbaar voor een eventuele deelname aan een vredesmissie van de Verenigde Naties. Dat aanbod bestond echter vooral op papier; de voorbereidingen op een eventuele uitzending voor een vredesmissie waren in 1979 alweer stopgezet.⁸ De enige voorlichting die het 44^e Pantserinfanteriebataljon (Painfbat) van het Regiment Infanterie 'Johan Willem Friso' uit Zuidlaren kreeg, was een foldertje over vredesmissies, *In vredes naam*. Verder stelde de VN-opleiding niets voor en was 44 Painfbat een regulier aan de NAVO toegewezen eenheid.⁹ Niemand binnen het bataljon wist bijvoorbeeld iets van eerdere VN-missies.

In Zuidlaren zaten militairen die aan het begin van hun diensttijd hadden aangegeven geen bezwaar te hebben tegen eventuele uitzending voor VN-missies. Dat besluit was echter voor vele militairen alleen door praktische overwegingen ingegeven: door akkoord te gaan met eventuele VN-uitzending, zouden zij vlakbij huis gelegd zijn. Vrijwel direct nadat bekend werd dat Nederland zou deelnemen aan Unifil, leidde dat tot verzet bij verontruste ouders van militairen uit het 44^e bataljon. De media besteedden hier ruimschoots aandacht aan.¹⁰

De overwegingen van de Nederlandse regering om akkoord te gaan met deelname aan Unifil waren vooral van buitenlands-politieke aard. Het ministerie van Buitenlandse Zaken zag de missie als kans zijn neutraliteit te bewijzen. Nederland was tot dan toe nooit gevraagd voor *peacekeeping*-operaties, met name omdat het als

⁸ Christ Klep en Richard van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan VN-vredesoperaties sinds 1945*, 70.

⁹ Ben Schoenmaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 65 en 91.

¹⁰ Zie volgende paragraaf over reactie van de media.

partijdig te boek stond. Vooral wat betreft het Midden-Oosten had Nederland de naam pro-Israëliësch te zijn.¹¹ Den Haag was echter een evenwichtiger beleid gaan voeren wat Israël betreft, en zag in het verzoek van Waldheim een ‘erkenning van onze meer *evenbanded* politiek’.¹² Ook het feit dat Nederland officieel troepen reserve had staan voor de VN-missie in Namibië, speelde mee. Als Defensie niet zou deelnemen aan Unifil, zou dat de gehele geloofwaardigheid van het Nederlandse beleid wat VN-missies betreft ondermijnen.

Het ministerie van Defensie stond allesbehalve te springen. Het ministerie wilde niet voor extra kosten opdraaien – wat wel waarschijnlijk was, omdat de VN niet alle kosten voor de missie zouden dekken. Naast verdere juridische en financiële bezwaren, leverde de Koninklijke Landmacht een waslijst aan operationele bezwaren tegen deelname in. Een deel van het 44^e Painfbat was onvoldoende getraind om direct naar Libanon te kunnen vertrekken, waardoor ook het 43^e bataljon voor een deel mee zou moeten. Verder voorzag Defensie problemen doordat ‘in beginsel uitgegaan moest worden van verplichte uitzending’ voor aanvullend personeel, terwijl de vrijwillige beschikbaarheid al ter discussie stond.¹³ Minister Scholten van Defensie kreeg van de landmachttop dan ook het advies geen detachement ter beschikking van de VN te stellen. De landmacht was ertoe in staat, maar het zou onverantwoord zijn, aldus luitenant-generaal C. de Jager, chef Landmachtstaf en bevelhebber der Landstrijdkrachten.¹⁴

Ook de houding van Israël tegenover de Nederlandse deelname aan Unifil kwam nog ter sprake. Minister van Buitenlandse Zaken Van der Klaauw benadrukte dat zijn Israëlische collega Moshe Dayan hem had laten weten positief tegenover een Nederlands Unifil-contingent te staan. Dat bleek later echter absoluut geen garantie te zijn voor een positieve bejegening van de Nederlandse Unifil-militairen. Het idee dat de relatie tussen Israël en Nederland onaantastbaar was, zat in 1979 diep verankerd in

¹¹ Ben Schoemaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 66.

¹² *Ibidem*, 67.

¹³ *Ibidem*, 70.

¹⁴ *Ibidem*, 73.

het bewustzijn.¹⁵ Verscheidene persincidenten zouden zowel in dat bewustzijn als in de relatie met Israël verandering brengen.

Ondanks de tegengestelde visies van Defensie en Buitenlandse Zaken besloot de ministerraad op 12 januari 1979 tot deelname aan Unifil. Alleen minister A. Pais van Onderwijs stemde tegen, omdat hij vond dat de regering op basis van de voorhanden informatie geen overwogen besluit kon nemen. Het voorstel van Buitenlandse Zaken was ‘onvoldoende op binnenlandse en buitenlandse consequenties doordacht’, aldus de minister.¹⁶ Over de mogelijkheid dat de relatie met Israël geschonden zou kunnen worden, had Scholten nog helemaal niet nagedacht. Zijn belangrijkste zorg was geweest of de landmacht het verzoek van de VN aankon.

In de Tweede Kamer, die het officiële nieuws tegelijk met de rest van Nederland te horen kreeg na de ministerraad op 12 januari, zette het kabinet het besluit neer als een logische consequentie van het verlangen een actievere rol in de VN te spelen. Voordat de ministerraad van die 12^e januari echter überhaupt was begonnen, lag het nieuws reeds op straat. Het AVRO-Radiojournaal meldde op 9 januari dat het kabinet overwoog militairen naar Libanon te zenden. Binnen afzienbare tijd zouden ongeveer achthonderd manschappen afreizen naar het Midden-Oosten.

§ 1.3 De reacties van de media

De geschreven media doken direct op het bericht en niet in de positieve zin die de regering had gehoopt – en enigszins had verwacht.¹⁷ Ook de militaire belangenverenigingen waren *not amused* en dreigden met gerechtelijke stappen tegen het verplichte karakter van de uitzending. De dagbladen en weekbladen kwamen met kritische artikelen over het besluit. De eerste reactie was dat het besluit vooraf gegaan had moeten zijn door een openbaar debat; op zijn minst had het kabinet de Tweede Kamer in kunnen lichten. Maar dat was niet het geval geweest: ‘Het schijnt dat deze regering bij alles wat ze doet of laat feilloos de stomst mogelijke presentatie kiest en daar is dit ook weer een mooi voorbeeld van.’¹⁸

¹⁵ Ibidem, 82.

¹⁶ Ibidem, 81.

¹⁷ Ibidem, 85.

¹⁸ *Ja, mits...*, in het *Nieuwsblad van het Noorden*, 19 januari 1979.

Naast de kritiek op de manier waarop het kabinet het besluit tot deelname had genomen, werd de uitzichtloosheid van de Unifil-missie opgetekend: ‘Herstellen van het gezag in Libanon is een moeilijke zaak omdat er nauwelijks sprake is van gezag.’¹⁹ De missie is volgens hetzelfde artikel in *de Volkskrant* ‘een vrij hopeloze opdracht, die dan ook voor de nodige demoralisatie onder de huidige VN-troepen heeft gezorgd’. Het *NRC Handelsblad* sprak van ‘een wespennest waar veel explosieve, politieke en militaire elementen van het Israëliisch-Arabisch conflict in een klein gebied zijn geconcentreerd’.²⁰

De dagbladen zetten hun vraagtekens bij de rechtvaardiging van de uitzending. ‘De vraag is of Unifil een zodanige functie kan vervullen, dat het nut ervan in redelijke verhoudingen staat tot de inspanningen en de risico’s.’²¹ Voor zover men was geïnformeerd, was bij de meeste media duidelijk dat Unifil geen grote rol van betekenis in de regio speelde. De missie werd afgeschilderd als hulpeloze boksbal van de gewapende partijen in de regio. ‘Niemand trekt zich dan ook veel van deze Unifil aan: de Israëli’s niet, die net doen of Zuid-Libanon een eigen gepacht jachtterrein is, de christelijke militia niet, die zich gedragen of zij heer en meester in het gebied zijn en de Palestijnen niet, want die blijven in dat gebied infiltreren’.²²

De Nederlandse militairen die uitgezonden zouden worden, hoefden dus niet te denken dat zij een rol van betekenis zouden kunnen spelen, was de algemene gedachte in de media. Daar waren ze ook helemaal niet mee bezig, want het merendeel van de soldaten uit Zuidlaren stond niet te popelen om te vertrekken. Minstens de helft van de jongens had getekend om dichtbij huis gelegerd te zijn en niet vanwege hun goede hart.²³ De militaire vakbonden grepen hun kans om enquêtes te houden over het minieme percentage militairen dat vrijwillig vertrok, waar alle kranten gebruik van maakten om twijfel over de rechtvaardiging van de uitzending te zaaien.

¹⁹ *Moeilijke taak VN in Zuid-Libanon*, in *de Volkskrant*, 13 januari 1979.

²⁰ *Wrevel over Unifil na aanslag in Israel*, in *NRC Handelsblad*, 15 januari 1979

²¹ *Nederland en Unifil*, in *Het Parool*, 22 januari 1979.

²² *Ja, mits...*, in het *Nieuwsblad van het Noorden*, 19 januari 1979.

²³ *Vraagtekens bij ‘vrijwilligheid’ van militairen naar Libanon*, *Nieuwsblad van het Noorden*, 16 januari 1979.

Volgens een onderzoek van de legerleiding viel het allemaal nogal mee: slechts 10 procent van de eerste lichter militairen zou op onvrijwillige basis gaan. ‘We hebben met de grondwet moeten zwaaien’, herinnert kolonel buiten dienst George Struijker Boudier zich.²⁴ Door de dienstplichtwet maakte het weinig uit of de militairen akkoord gingen of niet, ze waren verplicht tot deelname. Uiteindelijk vertrokken van het eerste bataljon 120 dienstplichtigen tegen hun zin en in de volgende rotaties was bijna uitsluitend sprake van vrijwilligers.²⁵

Journalist Wim Jassies tekende overigens bij een van de eerste persconferenties al op dat Defensie de militairen had gesommeerd niet te veel over het hoe en wat van de uitzending los te laten. ‘De soldaten was door het kazernecommando op het hart gedrukt niet met de journalisten te praten, “omdat het onruststokers zijn.”’ Direct legde hij vervolgens de zere vinger op de plek, namelijk dat de legerleiding daarover niets te zeggen had: ‘Overigens vind je elke avond in elk café in Zuidlaren wel een soldaat. Da’s geen probleem dus.’²⁶

Een ander probleem dat de dagbladen signaleerden, nadat het officiële verzoek tot deelname aan Unifil van secretaris-generaal Waldheim op 18 januari was binnengekomen, was de verhouding met Israël. Eind januari, begin februari bereikten geruchten de Nederlandse pers dat ‘Israëlische regeringskringen niet erg ingenomen zijn met de legering van een Nederlands contingent VN-troepen’.²⁷ De Israëlische krant *The Jerusalem Post* had melding gemaakt van Israëlische hoop dat Nederland geen troepen zou zenden.²⁸ De vrees bestond dat een Nederlandse eenheid in de Israëlisch-Libanese grensstreek de goede betrekkingen tussen Israël en Nederland zou schaden. Het Israëlische ministerie van Buitenlandse Zaken maakte echter haast de geruchten de kop in te drukken: ‘Wij hebben geen bezwaar tegen de deelname van Nederland aan de Unifil.’²⁹

²⁴ Interview met kolonel bd G. Struijker Boudier, gehouden op 14 december 2007.

²⁵ B. Kester, *Kamelen op het Binnenhof*, in: *Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989*, Jan Hoffenaar en Jan van der Meulen (red.), Den Haag, 2004, pag. 177.

²⁶ *Vraagtekens bij ‘vrijwilligheid’ van militairen naar Libanon*, *Nieuwsblad van het Noorden*, 16 januari 1979.

²⁷ ‘Israel niet tegen rol Nederland in Unifil’, *Het Parool*, 26 januari 1979.

²⁸ *VN-bataljon schaadt relatie met Israel*, *de Volkskrant*, 29 januari 1979.

²⁹ ‘Israel niet tegen rol Nederland in Unifil’, *Het Parool*, 26 januari 1979.

Ook vanuit het Nederlandse ministerie voor Buitenlandse Zaken benadrukte ambassadeur Arriëns dat er niets aan het officiële standpunt van zijn collega-minister Dayan was veranderd, en dat de relatie met Israël op geen enkele manier in gevaar zou komen. Achteraf bleek dat achter de schermen het Israëlische ministerie van Defensie zijn best deed om het Nederlandse contingent zo noordelijk en dus zo ver mogelijk van de Israëlische grens te plaatsen.³⁰ Hoe dichter het Nederlandse contingent bij de grens met Israël gelegd zou worden, hoe groter de kans op incidenten tussen Israëli's en Nederlandse militairen, was de gedachte, en die dienden vermeden te worden. Gaandeweg Unifil bleek de relatie met Israël sowieso kwetsbaarder dan in Nederland altijd werd aangenomen.

Tot aan de uitzending in maart 1979 stonden de kranten bol van de verhalen over de op handen zijnde missie. De felle eerste reacties in de pers verbaasden de betrokken politici achteraf weinig. Er werd met modder gegooid en op de man gespeeld. 'Dat was altijd zo, dat wist je', aldus Van der Klaauw.³¹ De kritiek moet in het kader van het tijdsbeeld worden gezien: in de gepolariseerde samenleving van de jaren zeventig botsten de meningen van de media met grote regelmaat met de autoriteiten. Overigens was het zo dat de kritiek op het besluit tot deelname aan Unifil vanuit alle zijden van het politieke spectrum afkomstig was.³²

³⁰ Ben Schoemaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 88.

³¹ Ben Schoemaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 89.

³² *Ibidem*.

Hoofdstuk II. Het mediabeleid van Unifil

De Verenigde Naties hadden een standaard gedragscode voor alle VN-missies ter wereld. Deze gold dus ook voor Unifil-militairen. Defensie was zich er in de voorbereidingen voor de missie van bewust dat moest blijken of het ministerie die regels zo kon overnemen, of dat aanvullende regelgeving voor moest komen. Uit een bespreking met het Noorse ministerie van Defensie, dat al deelnam aan Unifil, bleek dat aanvullende richtlijnen noodzakelijk waren.

De Noren hadden reeds onaangename ervaringen met de pers gehad. De pers had volgens het Noorse ministerie van Defensie ‘informanten in het detachement’. Ook bleken militairen tijdens hun verlof te zijn afgeluisterd.³³ Daarnaast hielden journalisten zich niet aan het Unifil-reglement. Op het actiepuntenlijstje van Defensie kwamen dan ook twee extra punten: richtlijnen voor de handelwijze van de Unifil-militairen en richtlijnen voor de toelating, screening en begeleiding van ‘persmensen’. Hoofdstuk II gaat voornamelijk in op de mediaregels van de VN en hoe het Nederlandse ministerie die hanteerde.

§ 2.1 Mediaregels voor Unifil van de Verenigde Naties

Zoals gezegd hanteerden de Verenigde Naties een standaard *Reference Guide for peace keeping forces*. Hoofdstuk twee daarvan ging over de verplichtingen, verantwoordelijkheden en rechten van de manschappen. Een belangrijke regel ten aanzien van omgang met de pers was 2.6.3.3:

*‘Members should not communicate to any person outside the peacekeeping force information known to them by reason of their service with the peacekeeping force, unless they have been authorized in writing to do so in the course of their duties. In particular, members should not discuss with any person outside the peacekeeping force or communicate in their private correspondence any observations relating to military installations, troop movements or other matters affecting the security of the host country, or opinions they have formed about the political life of local inhabitants.’*³⁴

³³ Aantekeningen bij Detachement-Unifil naar aanleiding van het bezoek van het Noorse ministerie van Defensie aan Den Haag, Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), documentnummer 815/11, 30 januari 1979.

³⁴ *United Nations Reference guide for peace keeping forces*, NIMH, collectie Unifil. Documentnummer 815/9.

In de praktijk betekende dit artikel dat militairen die aan een missie deelnamen, geen operationele of personele informatie over hun missie mochten verstrekken aan het thuisfront. Ook verbiedt het artikel de vredessoldaten hun mening te geven over het politieke leven van de inwoners van het betreffende gebied. Vanuit de basiswaarden van de Verenigde Naties zijn deze regels logisch en goed te begrijpen. Neutraliteit moet bij VN-vredesmissies centraal staan, dus dienden militairen dat onpartijdige beleid uit te voeren, en zich verre te houden van politiek getinte uitspraken en meningen.

De Verenigde Naties hadden ook een aparte media-instructie voor Unifil. Voor de hele missie was een *Chief military press and information officer* aangesteld. Deze zetelde in het VN-hoofdkwartier van de missie in Naqoura – aan de kust gelegen, vlakbij de Israëliësch-Libanese grens – en moest altijd op de hoogte worden gesteld als journalisten zich meldden bij een van de VN-posten. De gegevens van journalistiek bezoek dat zich niet van tevoren had aangemeld, dienden ook altijd aan het VN-hoofdkwartier in New York te worden doorgegeven en moest eerst toestemming verkrijgen van de commandant in Naqoura.

Als er bij een contingent een eigen persofficier mee was gekomen, dan mocht die zich uitsluitend bemoeien met zaken die van nationaal belang waren. *‘They are not authorized to involve themselves in matters relating the United Nations policy.’*³⁵ Voor journalisten gold overigens nog een opvallende regel: *‘Press correspondents are not allowed to interview troops because of the danger of misquotations.’* Dit was de regel die de Noren bedoelden toen zij tijdens het overleg met Nederlandse officieren lieten weten dat journalisten zich niet aan de richtlijnen van Unifil hielden.

§ 2.2 Mediaregels ministerie van Defensie

Zoals uit de omschrijving van de VN-mediaregels reeds blijkt, strookten deze niet op alle punten met Nederlandse wetgeving. Na bestudering hiervan stelde het ministerie van Defensie een eigen richtlijn op, al weken deze nauwelijks af.

³⁵ Ibidem.

Defensie had bij het opstellen van die richtlijnen reeds door dat de missie veel aandacht zou trekken. ‘Wegens de complexiteit van de externe relaties van de Nederlandse bijdrage aan Unifil en de speciale aspecten verbonden een de externe informatievoorziening omtrent de verrichtingen (...) acht de minister van Defensie de permanente aanwezigheid van een voorlichtingsfunctionaris noodzakelijk.’³⁶ Dit was extra mankracht voor de normale sectie voorlichting zoals die met oefeningen meeging. Dan gingen slechts een luitenant-redacteur en een adjudant-voorlichting mee, die alleen met interne communicatie en voorlichting belast waren. Het besluit een extra voorlichter mee te sturen, was snel en gemakkelijk genomen, aldus Struijker Boudier: ‘We verwachtten eenvoudigweg een grote aanloop, omdat het na jaren was dat we weer iets deden met de VN.’ De laatste keer was de vredesafdwingende missie in Korea geweest, van 1950 tot 1955.

Nederland was met die externe persofficier een uitzondering binnen Unifil en had als enige een voorlichter mee, vertelt Struijker Boudier. ‘In de eerste weken was dat voor de *press officer* in Naqoura even aftasten, maar later maakte die er juist gebruik van. Hij vertrouwde het Nederlandse voorlichtingssysteem volledig.’ In de tijd dat Struijker Boudier als voorlichtingsofficier van Defensie betrokken was bij Unifil, nam hij zodoende ook geregeld niet-Nederlandse journalisten of politiek bezoek, zoals parlementariërs, op sleeptouw.

Juridisch gezien had Defensie de regels van Unifil tot op grote hoogte overgenomen. ‘Indien deze zich niet verdragen met de Richtlijn Voorlichting van Defensie, prevaleren de aanwijzingen van Unifil, voor zover niet aangelegenheden van nationaal belang of beleid in het geding zijn,’³⁷ In hoeverre soldaten was toegestaan met journalisten te spreken was aanvankelijk onduidelijk. Die onduidelijkheid gold ook de beperking op de vrijheid van meningsuiting die volgens het Unifil-reglement op de soldaten van toepassing was; in hoeverre Defensie daarmee akkoord ging, was aanvankelijk niet duidelijk. Hoe dit in de praktijk vorm zou krijgen, was aan de commandant van het Nederlandse Unifil-detachement: hij moest ervoor zorgen dat

³⁶ NIMH, Collectie Unifil, ‘Positieschets van de voorlichtingsfunctionaris’, 6 april 1979, documentnummer 815/9.

³⁷ NIMH, Collectie Unifil, ‘Instructie voor commandant NL detachement Unifil inzake voorlichting’, 6 april 1979, documentnummer 815/9.

het ‘personeel omtrent regels in acht te nemen bij publicitaire contacten (...) is geïnstrueerd.’³⁸

Echter, op een kopie van de *reference guide* van het ministerie van Defensie had een medewerker van de directie Juridische Zaken naast het gedeelte over *opinions* gekrabbeld: ‘Kan niet ontzegd worden in het Nederlandse recht.’³⁹ Dat klopte. De verplichtingen zoals die in het VN-reglement waren opgenomen, waren strijdig met de Nederlandse grondwet. Artikel 7 daarvan stelt: ‘Voor het openbaren van gedachten of gevoelens (...) heeft niemand voorafgaand verlof nodig wegens de inhoud daarvan, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.’ In hetzelfde artikel staat vermeld dat niemand voorafgaand verlof nodig heeft om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet. Dit spanningsveld werd onvoldoende uitgewerkt door Defensie, zoals later zou blijken.

De reglementen weken aanvankelijk dus nauwelijks af van de VN-regels. Nederland had een eigen persofficier en over het verbod op meningsuiting deed Defensie niet bijzonder moeilijk, aangezien op papier stond dat Nederlands nationaal beleid uiteindelijk prevaleerde boven de mediareglementen van Unifil. In de praktijk kwam er van de mediaregels weinig terecht.

§ 2.3 De houding van Defensie aangaande de pers

Defensie zag aanvankelijk dus geen redenen om speciaal beleid voor de bezoekende pers en televisieploegen op te stellen. De uitzending werd wat de voorlichting betreft gezien als een routineklus, waar voor de zekerheid in de eerste paar weken twee en later één persofficier werd meegestuurd.⁴⁰ Dat bleek niet overbodig, want de media aandacht was begin maart 1979 enorm voor de Nederlandse troepen. Officieel waren de mediaregels dat iedere journalist zich eerst moest melden bij het hoofdkwartier in Naqoura. Vervolgens konden ze een afspraak maken met de commandant, of een legerleider van het eigen contingent. Journalisten hoefden ook niet per se met een voorlichter mee.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Interview Struijker Boudier.

Internationaalrechtelijk gezien was de meldingsplicht voor journalisten zelfs niet houdbaar: Unifil had geen mandaat om het gebied af te sluiten of personen toegang tot het gebied te weigeren. Ze konden wanneer ze dat wensten, vrij rondlopen of zelfs overnachten naast de Unifil-tenten. ‘Maar ze meldden zich over het algemeen toch wel. Door ons konden ze veel gemakkelijker posten bezoeken. En de leiding van de missie was natuurlijk ook een interessante bron om mee te praten’, aldus Struijker Boudier.

In de Nederlandse richtlijnen stond verder dat de bezoekende journalisten alle mogelijke faciliteiten geboden moesten worden om goed verslag te kunnen doen. Daarbij speelde mee dat Defensie de mediabelangstelling nodig had om een beeld te schetsen voor de Nederlandse bevolking. Struijker Boudier: ‘Het publiek kon alleen via de pers kennis nemen van de sfeer en hoe het er daar aan toeging. Het was fijn als er een tv-ploeg was.’ Ook Herman Roozenbeek, onderzoeker bij het ministerie van Defensie, wijst erop dat vroegere operaties zich heel anders afspeelden dan tegenwoordig, ‘veel meer in een isolement’. ‘Als je Unifil vergelijkt met Uruzgan wat de mediaberichtgeving betreft, en wat er destijds over de operatie bekend was, dan is dat nu vele malen meer.’

Defensie had zelfs in de aanloop van de missie de pers gebruikt om een beeld te kunnen schetsen van de situatie in Libanon. De directie Voorlichting gebruikte krantenartikelen van correspondent Bert Bommels van *Het Parool*, die voor de missie uit een serie artikelen over de situatie in het VN-gebied schreef. Onder de titel ‘Informatie over Libanon uit de pers’ verspreidde de directie de artikelen als voorbereiding voor militairen. Struijker Boudier: ‘We hebben zijn artikelen als voorlichtingsmateriaal misbruikt en hem er nooit voor betaald.’

Hoofdstuk III. Hoe ging Defensie om met de berichtgeving?

Er was een duidelijke piek in de berichtgeving toen de eerste lichte Nederlandse militairen op 10 maart 1979 richting Zuid-Libanon vertrokken. De grote betrokkenheid van de media – in landelijke en lokale kranten, maar ook op televisie – werd in een column van de *Leeuwarder Courant* als volgt omschreven: ‘Ik ken al een heleboel van de jongens, ik noem hun naam al voordat die in beeld komt. (...) Ze kunnen geen stap verzetten en geen poepje laten of juffrouw De Koning verwittigt ons er ’s avonds van voor de NOS.’⁴¹

Ook valt er een piek waar te nemen op het moment dat Israël in juni 1982 opnieuw het zuiden van Libanon binnenvalt. In dat nieuws stond het Nederlandse contingent echter niet centraal. In het licht van de onderzoeksvraag van deze scriptie gaat de aandacht uit naar artikelen specifiek over het Nederlandse detachement. Het verloop van die berichtgeving valt uit te splitsen in een aantal thema’s. Waar mogelijk wordt direct de reactie van Defensie besproken en de manier waarop Defensie tot die reactie besloot. Na de bespreking van die thema’s is het mogelijk een aantal conclusies te trekken over de berichtgeving en hoe Defensie daarmee omging.

§ 3.1 Klachten van het contingent

Vooraf in de opstartfase van de missie vond de kritiek over de kampen en de ontbrekende voorzieningen zijn weg naar de pers. Later werd die vervangen door kritiek op een van de strijdende partijen, het schamele mandaat van Unifil en ook in sommige gevallen op de legerleiding. Hierover is meer te vinden in het gedeelte over de relatie met Israël.

Direct na de legering van de Nederlandse Unifillers was er sprake van een klachtenregen van allerlei bronnen in de pers over de situatie waarin de militairen opereerden. Het beeld van de zachtzinnige, onwillige en niet tegen hun taak opgewassen militairen dat vóór de missie was opgeroepen, werd vervangen door het imago van de soldaat als eeuwige kankeraar.⁴² Een grote rol bij de ventilering van de

⁴¹ Onze jongens in Libanon, in de *Leeuwarder Courant*, 6 maart 1979.

⁴² B. Kester, *Kamelen op het Binnenhof*, in: *Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989*, Jan Hoffenaar en Jan van der Meulen (red.), Den Haag, 2004, pag. 185.

klachten speelden de militaire belangenverenigingen. De Vereniging van Dienstplichtige militairen VVDM en de Algemene Vereniging voor Nederlandse Militairen AVNM hadden fel gedemonstreerd tegen de uitzending, maar dat had niet mogen baten. Daarom stonden zij nu vooraan om de klachten die de Unifillers hadden, door te spelen aan de media.

De Unifil-soldaten kregen begin april 1979 om te beginnen geen post, wegens een staking bij de Israëlische postbezorging. De commandant van het Nederlandse detachement weigerde vervolgens de telex te gebruiken om contacten met het thuisfront te onderhouden, omdat hij vond dat die lijn vrij moest blijven voor dringende zaken.⁴³ De VVDM sprak zelfs van censuur omdat enkele malen VVDM-post uit Nederland geopend bij de VVDM-leden in Libanon werd afgeleverd. Verder vonden de militairen de toelage te wensen overlaten; de Nederlandse soldaten waren ‘de slechtst betaalde Unifil-mensen’, aldus de voorzitter van de VVDM.⁴⁴ Dan waren de werkdagen nog te lang, Nederlandse kranten kwamen niet of veel te laat aan en de huisvesting was slecht geregeld.⁴⁵

De klachten die de verenigingen via de pers ventileerden, werden serieus genomen door het ministerie van Defensie. Aanvankelijk, de eerste paar weken dat de kampen moesten worden opgezet, moest vanzelfsprekend alles worden opgestart. De Unifillers sliepen in tenten en er was nauwelijks sprake van een echt kampement - Struijker Boudier: ‘Het leken de middeleeuwen wel.’ Uit latere notities van een bezoek van een Tweede-Kamerdelegatie aan Libanon, kwamen enkele van de klachten terug: ‘De nieuwsvoorziening naar het bataljon ondervindt ernstige kritiek. Nader intern beraad over de nieuwsvoorziening is geboden.’⁴⁶

In deze fase van de missie ondernam Defensie geen pogingen de kritische noten over de voorzieningen van de kampementen achter te houden of militairen onder druk zette om te zwijgen tegenover pers.

⁴³ Militairen Libanon klagen, in *de Volkskrant*, 6 april 1979.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Niet sterven voor een horloge, in *Het Parool*, 5 januari 1979

⁴⁶ Aantekeningen bij bevindingen Kamerdelegatie in Zuid-Libanon, NIMH, 18 april 1981

§ 3.2 De militair als journalist

Tijdens de uitzending van de Nederlandse militairen schreven meerdere soldaten brieven aan het thuisfront, die in columnvorm in enkele landelijke en regionale dagbladen verschenen. Meer dan een dozijn kranten publiceerde brieven, onder meer *De Telegraaf*, *de Volkskrant* en *Het Parool*, maar ook de *Haagsche Courant*, de *Emmer Courant*, de *Winschoter Courant* en de *Leeuwarder Courant*. Vooral noordelijke dagbladen waren geïnteresseerd, omdat daar de meeste militairen vandaan kwamen.

Een voorbeeld van zo'n brieven-schrijver is de toen 21-jarige Jelle Nauta uit Sneek, die voor de *Leeuwarder Courant* zijn ervaringen op papier zette. Nauta neemt de lezer mee naar het dagelijks leven als VN-soldaat in Zuid-Libanon: 'We proberen de spanning van de beschietingen wat af te reageren in de vrije uurtjes, door tegen de Unifil-eenheden uit andere landen te voetballen. Vanmiddag trad het 'Dutchbat-team' aan tegen de Ieren. Elke Ier kreeg van zijn tegenstander een paaspakket. Zij gaven op hun beurt de Nederlandse spelers een shirt van het Ierse bataljon.'⁴⁷ Aanvankelijk was Nauta nog positief over de sfeer binnen het contingent: 'De verhouding tussen de soldaten en de officieren is vergeleken met de kazerne een stuk prettiger. De afstand is veel kleiner en de heren doen ook minder koel dan thuis.'⁴⁸

Enkele maanden later is Nauta minder te spreken over zijn ervaringen. 'Ik vind dat die [sfeer] er niet beter op wordt. De eerste eensgezindheid onder het motto "we moeten er met zijn allen wat van maken" bestaat niet meer.' En hij schrijft op de man af: 'Sommige kaderleden krijgen nu ook de neiging om kazernetje te gaan spelen. Dat was heel sterk te merken toen generaal Roos het bataljon kwam inspecteren. Ineens moesten de schoenen weer glimmen, de knoopjes weer vast en de tent weer blinken. Zaken die in mijn eigen ogen onder deze omstandigheden minder belangrijk zijn.'⁴⁹

De brievenreeksen in kranten waren een populair middel om onvrede naar buiten te brengen. Dit was bovendien nog niet eerder gebeurd bij VN-missies waar Nederland aan deelnam – aan de missie in Korea besteedde de pers zelfs bijzonder weinig aandacht. De toon van beroepsmilitairen was overigens duidelijker positiever dan die

⁴⁷ Een Libanese vlag voor je verjaardag, in de *Leeuwarder Courant*, 16 april 1979

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Jelle Nauta: de verveling slaat toe bij de Unifil, in de *Leeuwarder Courant*, 5 juli 1979.

van de dienstplichtige soldaten. Nauta – een ‘dienstplichtige correspondent’, zoals hij zijn brieven afsloot – schreef onder zijn eigen naam, maar vele militairen schreven onder pseudoniemen als ‘Jan Soldaat’ of ‘Blauwe Baret’. De commandanten en bewindslieden probeerden de kritische toon in de columns te relativeren door hun eigen verhalen naar buiten te brengen.⁵⁰ De Legerkoerier en de Defensiekrant waren reeds bestaande bladen die Defensie uitbracht, waarin aandacht werd besteed aan Unifil. De Achterbanier was een nieuw blad, speciaal bedoeld voor familie en vrienden van de uitgezonden soldaten. Met deze bladen probeerde Defensie de negatieve teneur te relativeren – er verschenen opgewekte stukken over het leven van ‘de jongens’ in Libanon.

De eigen berichtgeving was echter absoluut niet voldoende om de kritische toon die in de brieven vaak werd aangeslagen, teniet te doen. De onvrede kwam op zeer eenvoudige wijze naar buiten en militairen waren in de mogelijkheid verslag te doen van gebieden waartoe geen eenvoudige toegang voor journalisten was. Moeilijk toegankelijk Unifil-gebied was bijvoorbeeld dicht bij de troepen van majoor Haddad, een krijgsheer die aan de kant van Israël stond. De brieven vormden een probleem voor Den Haag, dat erkent ook Struijker Boudier: ‘Het was moeilijk voor ons. Mag dat wel, en wat doe je ermee? Maar ja, ze kunnen ook een brief schrijven aan hun ouders die daar vervolgens mee naar de pers lopen.’

Defensie probeerde echter de informatie die via brieven naar buiten kwam, aan banden te leggen. Op 6 april 1979 schreef de toenmalige Bevelhebber der Landstrijdkrachten, C. de Jager, een brief aan de Nederlandse commandant van het Unifil-detachement over de columns, met als titel: ‘Geheimhouding dienstaangelegenheden in Libanon’. In de brief instrueert De Jager om alle militairen nogmaals op de VN-richtlijnen te wijzen, dat ‘leden van de VN-vredesmacht aan derden geen inlichtingen mogen verschaffen die hun bekend zijn uit hoofde van hun dienst bij die vredesmacht’.⁵¹ De Jager adviseert de militairen dringend om bij twijfel over bepaalde aangelegenheden hun licht op te steken bij de voorlichtingssectie.

⁵⁰ B. Kester, *Kamelen op het Binnenhof*, in: Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989, Jan Hoffenaar en Jan van der Meulen (red.), Den Haag, 2004, pag. 179.

⁵¹ Brief ‘geheimhouding dienstaangelegenheden in Libanon’, NIMH dossier Unifil, documentnummer 815/9.

Verder benadrukt hij bij de commandant dat ‘uw eenheid deel uit maakt van de VN-vedesmacht en de leden van uw eenheid uit hoofde daarvan volstrekke neutraliteit in acht moeten nemen.’⁵²

In de praktijk werden de brieven inderdaad nagelezen, herinnert Struijker Boudier zich. ‘Dat hadden we van tevoren gezegd: laat ze even lezen aan je commandant. De insteek was dat het vooral om hun eigen veiligheid en die van hun maatjes draaide.’ Kwamen er brieven in de krant terecht die niet waren nagelezen? Dat herinnert de oud-kolonel zich niet meer, ‘maar al was dat zo, dan hadden we er mee moeten leven’. Ook hield Defensie de schrijvende soldaten niet tegen om uitspraken te doen over de bevolking of de strijdende partijen. ‘Degene die jou belaagt, daar krijg je de pest aan, zo werkt het. Die gevoelens hield je niet tegen, ook al zeiden wij dat de jongens zich in moesten houden. Houd emotie maar eens tegen’, zegt Struijker Boudier.

Roozenbeek bevestigt dat Defensie, ook al was het ministerie niet blij met sommige verhalen, niet veel kon doen aan de brieven. ‘Een goed gesprek met degene die bepaalde dingen geroepen heeft. Maar meer dan dat ging eenvoudigweg niet, omdat Nederland de keuze had gemaakt om de militairen niet te beperken in hun vrijheid van meningsuiting.’ Daarnaast leefde volgens hem de gedachte: hoe minder aandacht we eraan besteden, hoe beter. ‘Als je bij ieder wissewasje roept: nee, zo is het niet gegaan, maak je de zaken alleen maar groter’, aldus Roozenbeek.

De ‘geheimhouding van dienstaangelegenheden’ zoals De Jager die wenste, werkte tot op bepaalde hoogte omdat de militairen niet snel over dienstaangelegenheden schreven, uit angst om getraceerd te worden en vervolgens disciplinair aangepakt. ‘Daar waren ze in ieder geval bang voor’, aldus Struijker Boudier. Defensie constateerde wel dat de verslagen van Unifil-soldaten altijd nog verder gingen dan was toegestaan volgens de Unifil-richtlijnen. ‘Een absoluut spreekverbod zou soulaas

⁵² Ibidem.

bieden, maar is politiek niet haalbaar. (...) Defensie meent dan ook dat een waterdichte regeling terzake niet mogelijk is.⁵³

Concluderend kan gezegd worden dat Defensie minder invloed had op de meningen die soldaten in hun columns verwoordden, dan het ministerie lief was. De vrijheid van meningsuiting werd als belangrijker recht gezien dan de richtlijnen van Unifil. Defensie probeerde invloed uit te oefenen, maar besepte dat politiek en praktisch gezien censuur niet haalbaar was. Duidelijk was wel dat Defensie niet met alle columns even blij was. Al droegen de brieven volgens Struiker Boudier uiteindelijk positief bij aan het realiteitsbeeld over Unifil in Nederland. Dat geldt met name voor de perceptie van Israël.

§ 3.3 De verhoudingen met Israël

Toen Nederland besloot VN-troepen naar Zuid-Libanon te sturen, was het nog vrijwel ondenkbaar dat de bijzondere relatie tussen Israël en Nederland aangetast zou worden. Nederland hield van Israël en Israël van Nederland, wat kon er fout gaan?⁵⁴ Meer dan Den Haag vooraf had kunnen voorspellen. Gedurende de uitzending naar Libanon maakte de berichtgeving een verandering door, die zijn uitwerking op de publieke opinie niet miste.

Ten tijde van het besluit tot uitzending haastte de geschreven pers zich te berichten over de relatie van Nederland met Israël en de eventuele schadelijke gevolgen van de missie voor die verstandhouding. Over die eventuele schending van de goede verstandhouding waren ook in Israëlische pers geluiden opgedoken. Hirsch Goodman, journalist van *The Jerusalem Post* wordt in *de Volkskrant* geciteerd, 'dat onder de huidige omstandigheden de legering van de Nederlandse soldaten aanleiding zou kunnen geven tot een negatieve invloed op de betrekkingen tussen Nederland en Israël'.⁵⁵ De Nederlandse pers kon vrijwel direct geruststellende berichten doorgeven. De Israëlische minister Weizman van Defensie verzekerde de Nederlandse

⁵³ Archief Unifil Buitenlandse Zaken, deel X. Beknopt verslag van 12^e vergadering van de interdepartementale werkgroep inzake Nederlandse deelname aan Unifil, d.d. 30 juli 1979.

⁵⁴ Ben Schoenmaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 82.

⁵⁵ *VN-bataljon schaaft relatie met Israel*, *de Volkskrant*, 29 januari 1979.

ambassadeur Arriëns dat ‘wij de Nederlanders graag zien komen’ en ‘gaf de verzekering dat de Nederlandse soldaten bij een bezoek aan Israël op een hartelijke ontvangst konden rekenen’.⁵⁶ Over dat gesprek schreven meerdere kranten uitgebreid.⁵⁷

In de aanloop naar het conflict werd de missie in Nederlandse artikelen beschreven met veel aandacht voor het Israëliësch standpunt. Vrijwel alle Nederlandse correspondenten hadden hun basis in Israël en waren gewend het Israëliësch standpunt te benadrukken, ook vanuit het idee ‘Nederland en Israël zijn goede vrienden’. In het *NRC Handelsblad* stond bijvoorbeeld een interview met majoor Haddad, degene die met hulp van de Israëliërs tegen Palestijnse infiltranten optrad. De eerste zin van het artikel luidde: ‘Ik verwacht dat de Nederlandse Unifil-soldaten hun gebied beter weten vrij te houden van Palestijnse infiltranten dan de Franse.’⁵⁸ De strekking van het artikel was dat Unifil er tot dan toe niet in slaagde de Palestijnse infiltratie tegen te houden. Het enige lichtpuntje in een zuidelijk gelegen dorpje was volgens Haddad dat een school weer openging, dankzij ‘Israëliësch hulp’.

Het artikel in *de Volkskrant* van 19 maart 1980 illustreert eveneens de Israëliësch invalshoek. In dat artikel is echter ook al merkbaar dat de Nederlandse pro-Israëliësch opstelling verandert. Onder de kop ‘Nederlandse Unifil geeft de PLO te veel steun’ doet de Israëliësch brigadegeneraal Aron Levran uit de doeken hoe Nederland ‘toenadering zoekt tot de PLO’.⁵⁹ Tijdens een bezoek van hem en twee Palestijnse diplomaten is Levran verbaasd over de Nederlandse opstelling. Wat zijn mening over Van Dijk betreft, toentertijd hoofd afdeling Afrika en Midden-Oosten van Buitenlandse Zaken in Den Haag, laat Levran niets aan de verbeelding over: ‘Van Dijk was helemaal door hen [twee Palestijnse diplomaten] bekoord en vertelde mij in volle ernst de argumentatie van die lui. Ik begrijp werkelijk niet in wat voor een wereld we tegenwoordig leven. Er was een tijd dat naar dit soort onzin [van de Palestijnen] door niemand werd geluisterd.’⁶⁰

⁵⁶ Israël: Nederlanders hartelijk welkom, in *NRC Handelsblad*, 30 januari 1979.

⁵⁷ Onder meer de kranten *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant*, *De Telegraaf*.

⁵⁸ Haddad: Nederlanders beter dan Fransen, in *NRC Handelsblad*, 9 februari 1979.

⁵⁹ Israëliësch brigadegeneraal: ‘Nederlandse Unifil geeft de PLO te veel steun’, in *de Volkskrant*, 19 maart 1980.

⁶⁰ *Ibidem*.

De Israëli's lieten geen gelegenheid voorbijgaan om te bewijzen dat Nederland anti-Israëlische gevoelens ontwikkelde door de situatie in Libanon. Dat de Nederlandse militairen en de pers ineens uit het niets partij kozen voor de Palestijnen is overdreven. Uit krantenartikelen komt wel naar voren dat het beeld van Unifil-militairen en Nederlandse journalisten over de houding van de Israëlische regering en het leger langzamerhand verschoof. 'Onder de Nederlandse VN-militairen wordt steeds meer kritiek geuit op Israël' en 'Kritiek van Israël op Unifil onjuist', zijn enkele voorbeelden.⁶¹

Wanneer Israël in 1980 voor korte tijd de grens met Zuid-Libanon oversteekt, als represaillemaatregel tegen Palestijnen die twee dagen eerder een aanval op een kibboets deden, is in iedere krant te lezen hoe de Verenigde Naties de actie van de Israëli's veroordelen en als 'zeer ernstig' beschouwen.⁶² Ook Nederlandse diplomaten aarzelden niet langer kritiek te uiten op het Israëlische beleid. Toen de militie van Haddad twee ongewapende Ierse VN-militairen vermoordde en duidelijk werd dat Israël de majoor bleef steunen, kwam de Veiligheidsraad in spoedberaad bijeen. De Nederlandse ambassadeur in Jeruzalem had 'de Nederlandse ongerustheid en verontwaardiging bij de Israëlische regering overgebracht'.⁶³ Het nieuws dat Den Haag de Israëlische regering 'in de meest klemmende termen verzocht al het mogelijke te doen om herhaling van dit soort zaken te voorkomen', haalde de voorpagina van *NRC Handelsblad*.⁶⁴

In deze berichtgeving kwamen weinig citaten van militairen voor. De verklaring daarvoor is te zoeken in het feit dat de inval na 23 juni 1979 was, toen het Lieve Joris-incident plaatsvond en het voor journalisten moeilijker werd om aan meningen en interessante citaten van militairen te komen.

⁶¹ Onder meer *de Volkskrant*.

⁶² Zie onder meer Israëli'sch leger de grens over, in *de Volkskrant*, 10 april 1980.

⁶³ Jeruzalem blijft Haddad steunen, in *de Volkskrant*, 21 april 1980

⁶⁴ Ierland eist dat Israël steun aan Haddad staakt, in *NRC Handelsblad*, 21 april 1980

§ 3.4 Unifil onder de bezetting van de IDF

De belangrijkste oorzaak voor de groeiende irritatie onder de Nederlandse Unifil-soldaten was echter de bezetting van Unifil-grondgebied door de *Israeli Defense Forces* (IDF). Ook de berichtgeving over Unifil veranderde hierdoor en werd negatiever over Israël. Op 6 juni 1982 startte Israël de operatie *Peace for Galilee*, een reactie op een Palestijnse aanslag op de Israëlische ambassadeur in Londen, Shlomo Argov. Zware bombardementen en een invasie van de IDF waren het begin van een periode waarin Unifil in Zuid-Libanon onder de regie van het Israëlische leger moest opereren. De IDF had Unifil ‘terzijde geschoven, geïntimideerd en met tanks bedreigd’ tijdens de opmars in Libanon.⁶⁵ Frustratie heerste onder de Unifil-militairen. ‘Je staat daar om indringers tegen te houden. Daar slaag je dan niet in. Je moet lijdelijk toezien hoe het allemaal langs je rolt’, zegt bataljonscommandant Van Tol over de inval.⁶⁶

De Israëlische manschappen trokken zich echter vrijwel niets aan van de Unifil-soldaten. Het IDF had als bezettende macht ook bepaalde rechten en mocht op basis van het oorlogsrecht militaire operaties en huiszoekingen uitvoeren. Ook probeerde het leger geregeld de neutraliteit van Unifil en die van Dutchbatt te compromitteren.⁶⁷ Praktisch gezien veranderde het Nederlandse contingent – althans voorlopig – in een noodhulpmissie. De bataljonshulppost van Dutchbatt in Haris gaf extra medische hulp aan de bevolking en in andere dorpen werden poliklinieken gestart.⁶⁸ In ieder geval was Unifil niet langer in staat de eigenlijke VN-taken naar behoren uit te voeren.

De Israëlische invasie speelde ook in de Nederlandse media een rol. Over de Israëlische invasie verscheen het nodige in de pers. Die berichtgeving werd gevoed door de rol die Nederlandse Unifillers speelden bij het tegenhouden van de Israëlische tanks. Vanuit de militairen zelf kwam kritiek op de afhandeling van de Israëlische inval en in de pers ontstond een discussie: hadden de Nederlandse Unifil-militairen wel of geen verzet geboden toen de Israëli's Zuid-Libanon binnentrokken?

⁶⁵ Unifil protesteert, in *NRC Handelsblad*, 10 juni 1982

⁶⁶ Unifil moet nu maar lijdelijk toezien, in *Het Parool*, 21 juni 1982

⁶⁷ Ben Schoenmaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 340.

⁶⁸ Christ Klep en Richard van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan VN-vredesoperaties sinds 1945*, 70.

Interne meningsverschillen bij Defensie of instructies wel of niet juist waren, voerden de boventoon.⁶⁹ Hierbij werd de legerleiding verweten ooggetuigen een zwijgverbod te hebben opgelegd.

Korporaal Jan Groot beweerde in een reconstructie over de invasie in Vrij Nederland dat hij van hogerhand het zwijgen had opgelegd gekregen over wat er gebeurde tijdens de invasie. Onderwerp van gesprek was een ijzeren kruis, dat bij een bepaalde post bij wijze van versperring de weg op was geschoven. Of niet. Groot: ‘Het is niet gebeurd. Ons ergerden die verhalen vreselijk. Na de invasie kwam er iemand van de NRCV. Ik zat toevallig samen met een maat van mij buiten op een muurtje. We hebben die journalist precies verteld hoe het gegaan was, en daar is Van Tol [toen luitenant-kolonel van het Nederlandse Unifil-deel] woedend over geworden. (...) Later zijn er nog een keer journalisten gekomen, dit keer was er een Unifil-voorlichter bij. Toen moesten wij gaan wandelen, wegwezen. Wij waren echt vreselijk kwaad, maar kregen van hogerhand verbod om nog met journalisten over de invasie te praten.’⁷⁰

Los van de kwestie over het zwijgverbod, die later aan de orde komt bij de reactie van Defensie, had de pers na de invasie wel toegang tot de Unifil-posten, al dan niet vergezeld van een voorlichtingsofficier. Menig kritisch commentaar van Unifillers was in de kranten terug te vinden. Op de voorpagina van *Het Parool* was te lezen hoe Unifil-commandanten ‘verontwaardigd zijn dat de Israëliische bezetters amper bereid zijn toe te staan dat hulp wordt geleverd.’⁷¹ In het *NRC Handelsblad* was te lezen hoe alles wat de Nederlanders deden, bij de gratie van de Israëli’s gebeurde: ‘Steeds moeten we toestemming vragen voor zaken die de dag ervoor mochten. (...) De Israëli’s willen steeds het gevoel geven dat zij de baas zijn tot de onbelangrijkste punten.’⁷² En: ‘Op de posten in het gebied van Dutchbatt steekt het dat Unifil op dit moment voor joker de schijn ophoudt of het de dienst uitmaakt.’⁷³

⁶⁹ Ben Schoemaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 302.

⁷⁰ Vrij Nederland, 24 december 1982

⁷¹ Unifil kwaad op houding Israel in Libanon, in *Het Parool*, 21 juni 1982

⁷² Unifillers doen alles bij gratie van de Israëli’s, in *NRC Handelsblad*, 8 januari 1983

⁷³ Ibidem.

De onmacht en frustratie van de militairen sprak uit ieder artikel dat de pers aan Unifil wijdde. De term *loui* kwam op, *Locals armed and uniformed by the IDF* en de Unifillers werden door ze getergd: ‘Het zijn deze loui’s die de Nederlandse en andere Unifil-officieren tot wanhoop brengen. “Zaterdag nog werden twaalf van onze jongens door een groep loui’s ontwapend en gearresteerd.”⁷⁴ Een kapitein van de C-compagnie zei: ‘We bluffen maar wat. We kunnen die burgermilities op de bluf hun wapens afpakken, maar de kans is groot dat we ze een dag later alweer terug moeten geven.’⁷⁵ In datzelfde artikel uit *De Telegraaf* noemt een bataljonscommandant de loui’s ‘een stelletje struikrovers. Ordinaire dieven, bepaald geen frisse jongens, gangsters eigenlijk en collaborateurs zoals wij ze in onze vaderlandse geschiedenis ook wel hebben gekend’.⁷⁶

Met dat laatste artikel toonde Defensie zich overigens ontevreden. De citaten zouden niet kloppen en voorzichtigheid was geboden bij journalisten van *De Telegraaf*, want daar hing volgens majoor J.Th.I.M. de Waart, die diende in Unifil, ‘de journalistieke erencode nu eenmaal niet ingelijst aan de muur’.⁷⁷ ‘Dit soort journalistiek kan Dutchbatt zich niet veroorloven, vooral niet in dit stadium’, zei het hoofd van de Dutchbatt-voorlichtingsgroep in een reactie op het artikel.⁷⁸ Defensie besloot echter geen rectificatie te eisen, omdat de zaak daarmee alleen maar meer aandacht zou krijgen.⁷⁹

Die houding was typerend voor de reactie van Defensie op de kritische geluiden uit de pers. Blij was Den Haag er niet mee, maar te veel aandacht geven aan meningen over een van beide partijen – steeds vaker betrof dat de milities van Haddad of de IDF – zou de spanning onder de militairen alleen maar doen oplaaien en de kans groter maken dat zij naar de pers zouden stappen. Het officiële standpunt van Defensie was dan ook hetzelfde als ten aanzien van de columns van de militairen. Den Haag hamerde op het bewaren van de neutraliteit, maar de commandanten

⁷⁴ Onmacht frustreert Unifil in Libanon, in *de Volkskrant*, 25 juni 1983

⁷⁵ Vertrek Nederlandse Unifillers regelrechte ramp voor ons, in *De Telegraaf*, 9 juli 1983

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ben Schoenmaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 351.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Interview Roozenbeek.

konden officieel de Unifillers niet tegenhouden om hun mening te uiten over de situatie.

Het ministerie in Den Haag accepteerde de kritische berichtgeving die steeds vaker Israël betrof echter niet zonder slag of stoot, herinnert Struijker Boudier zich. Hij vertelt dat ook hij is terechtgewezen door de ‘hotemetoten’ in Den Haag. In een gesprek met twee journalisten, een van *de Volkskrant* en een van de VPRO, zei de voorlichter dat aan beide kanten (Israël en PLO) extremisme voorkomt. ‘Allebei de partijen halen rotsteken uit. Daarmee had ik impliciet ook kritiek op Israël, en dat kon toen nog niet. Het was nog nooit voorgekomen dat een Nederlander zoiets zei. In Den Haag heb ik toen te horen gekregen dat ik mijn bek voortaan moest houden.’

Binnen het Nederlandse Unifil-contingent viel de term ‘zwijgplicht’ geregeld, maar volgens Roozenbeek was dat niet alleen naar de pers toe bedoeld. ‘Inderdaad is de zin “hier zwijgen wij over” wel eens gevallen. Maar dat was dan in zijn algemeenheid bedoeld, dus ook tegenover de rest van de troepen van Unifil, om het incident niet groter te maken dan het was.’ Volgens Struijker Boudier was het vooral nuttig om een voorlichter bij de meeste gesprekken te laten zitten, ‘om de jongens te behoeden voor uitspraken als “ze moeten de Palestijnen ophangen”’. En volgens Struijker Boudier was het ook goed dat van bovenaf werd benadrukt op te passen met extreme uitspraken. ‘Aan alles kon een politieke lading gegeven worden, dus ons advies was: onthou je van bepaalde opmerkingen.’

Ook al liepen de emoties soms hoog op en werd dan ‘bek houden’ geroepen, officieel gezien wist ook Defensie dat er weinig gedaan kon worden aan de uitlatingen.⁸⁰ Wel ging er opnieuw, na de brief die De Jager in april 1979 had gestuurd over de VN-richtlijnen, een interne notitie rond over de contacten met de pers. Opnieuw werd geconstateerd dat de VN-richtlijnen ‘in strijd lijken met de Nederlandse opvattingen over vrijheid van meningsuiting’, maar ‘juist militairen die in Libanon een hoge functie hebben bekleed zullen zich nog meer moeten beperken in hun uitlatingen dan

⁸⁰ ‘Bek houden’ is een citaat van Struijker Boudier

militairen die een minder geprofileerde post hebben bezet'.⁸¹ Gewezen werd voornamelijk op het feit dat onzorgvuldige uitlatingen de veiligheid van het Nederlandse contingent konden schaden.

Al met al leken de reacties van Defensie op de groeiend negatieve berichtgeving en de pogingen tot kanalisering daarvan enigszins mee te vallen, zeker in vergelijking met de reacties van Buitenlandse Zaken. Dat had ook te maken met de ontwikkeling die de publieke opinie doormaakte. Unifil was een katalysator in de ontwikkeling van anti-Israëliëse gevoelens. De stemming in Nederland keerde zich binnen en buiten het parlement sterk tegen Israël. Daarin speelde mee dat was gebleken dat de IDF in haar streven de PLO te elimineren er niet voor terugschrok grote aantallen burgerslachtoffers te maken.⁸² 'De reacties doen onevenredig zwaar aan. Het is een vreselijk gezicht een dorpje te zien bombarderen, en de Nederlanders hebben daar doorgaans een voortreffelijk uitzicht op',⁸³ aldus de Klaas de Vries, woordvoerder van de vaste Tweede-Kamercommissie voor Defensie.

Het feit dat Israël, net als de Palestijnen, geen fris beleid voerde, kwam duidelijker aan de oppervlakte te liggen en daar kwamen de aanwezige journalisten en militairen in Zuid-Libanon ongeveer gelijktijdig achter. Sommige kranten signaleerden de kentering, die zijzelf door hun optekening van de situatie deels hadden veroorzaakt: 'De relatie tussen Nederland en Israël is er niet beter op geworden door de gebeurtenissen in Libanon.'⁸⁴ Voor Defensie was het al eerder duidelijk dat waar twee vechten, twee schuld hebben en het ministerie deed daardoor weinig om de berichtgeving wat algemene uitspraken over Israël betreft, te beperken.

Een tweede, belangrijker oorzaak voor de gematigde reactie was dat heftige dreigementen niet nodig waren om mediagenieke uitpattingen door Unifil-militairen te voorkomen. De richtlijnen voor contacten met de pers waren inmiddels – na het

⁸¹ NIMH, archief Unifil, Aantekening gedragscode voor perscontacten van militairen uit Libanon, 26 november 1979.

⁸² Ibidem, pag. 316.

⁸³ B. Kester, *Kamelen op het Binnenhof*, in: *Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989*, Jan Hoffenaar en Jan van der Meulen (red.), Den Haag, 2004, pag. 180.

⁸⁴ Nederlandse Unifillers naar huis; niemand tevreden, in het *Nederlands Dagblad*, 22 september 1983

Lieve Joris-incident, dat in augustus 1981 plaats had – aangescherpt. Er ging vrijwel altijd een voorlichtingsofficier mee met de journalist die het veld introk. De militairen pasten daarbij wel op voor politiekgevoelige uitspraken, zoals hen ook vanuit de hiërarchische hogere lijn was opgedragen. Ze hadden een bijzonder precedent, dat in het volgende hoofdstuk besproken wordt. ‘En natuurlijk draaide het ook om hun eigen veiligheid. Op wraakacties zat niemand te wachten’, aldus Struijker Boudier.

Hoofdstuk IV. De persincidenten en de reactie van Defensie

§ 4.1 Het Lieve Joris-incident

Een van de belangrijkste gebeurtenissen in de beschreven periode is het incident dat achteraf als het Lieve Joris-incident te boek is komen te staan. Lieve Joris, verslaggeefster van weekblad de *Haagse Post*, was in het Dutchbatt-gebied op pad gegaan en had een groot achtergrondartikel geschreven met citaten van Nederlandse Unifillers, die veel ophef veroorzaakten. In dit hoofdstuk wordt de achtergrond van de gebeurtenissen geschetst en de reactie van het ministerie van Defensie ten aanzien van het mediabeleid.

§ 4.1.1 Het artikel en de ophef

Over de manier waarop Lieve Joris de citaten uit het artikel in de *Haagse Post* van 23 juni 1979 heeft verkregen, lopen de meningen uiteen.⁸⁵ Ze zou niet vooraf aan de Nederlandse Unifillers hebben laten weten dat ze journalist was, en ze zou gebruik hebben gemaakt van haar uiterlijk om de militairen aan het praten te krijgen. Vaststaat dat haar artikel grote invloed heeft gehad op het verloop van de verhouding tussen de pers en Defensie. ‘We hadden nooit voor mogelijk gehouden dat zulke uitspraken gedaan konden worden’, zegt Struijker Boudier achteraf.

De uitspraken waar de ex-voorlichter op doelt, waren sterk anti-joods. Het artikel kopte ‘Die stomme joden hebben in het jaar 3000 nog oorlog’, maar de uitspraak die het meeste stof op deed waaien was ‘Ze hebben maar één ding verkeerd gedaan, in 1945, ze hadden de gaskamers open moeten houden, die vier miljoen joden hadden er ook nog bij gekund’. In de rest van het artikel werd vooral benadrukt hoe de mening van de Unifillers was veranderd ten opzichte van Israël. Een greep uit de citaten: ‘Traditioneel kies je in Nederland, mede door de voorlichting, partij. Als je hier komt zie je dat dat wat ongenueanceerd gebeurd is. We zijn meer genuanceerd gaan denken over het Palestijnse probleem, dat het niet van één kant komt en dat het niet zomaar gebeurt.’ ‘Nou, ik kan het standpunt van die Palestijnen verdomd goed

⁸⁵ B. Kester, *Kamelen op het Binnenhof*, in: *Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989*, Jan Hoffenaar en Jan van der Meulen (red.), Den Haag, 2004, pag. 180. Zie voor het bewuste artikel: *Onze jongens in Libanon. ‘Die stomme joden hebben in het jaar 3000 nog oorlog’*, Lieve Joris in *Haagse Post*, 23 juni 1979.

begrijpen hoor.’ ‘Over het algemeen wordt in Nederland gedacht dat Palestijnen terroristen zijn, maar als je hier een tijdje rondzweeft, dan weet je wel zeker dat beslist niet elke Palestijn een terrorist is.’⁸⁶

Na publicatie begrepen zowel Buitenlandse Zaken als Defensie direct dat het artikel van Lieve Joris de Nederlandse regering in een netelige situatie kon brengen. Zonder de Israëliëse reactie af te wachten, lieten beide ministers de Israëliëse ambassade in Den Haag weten met afschuw kennis te hebben genomen van de inhoud van het artikel.⁸⁷ Ook had Defensie de opdracht aan de commandant gegeven een onderzoek in te stellen naar de ware toedracht van de uitspraken. De bewindslieden benadrukten dat de uitspraken in geen geval de houding van het gehele bataljon of de natie weerspiegelden.

Overigens hield de regering het officieel bij afstand nemen van de uitspraken en maakte zij geen excuses. De opmerkingen waren in het licht van de vrijheid van meningsuiting gedaan, daar droeg de regering geen verantwoordelijkheid voor, was de redenering. Meerdere kranten brachten de verklaring echter als had de regering haar verontschuldigen aangeboden.⁸⁸ Boze brieven van Nederlandse burgers vielen het ministerie van Buitenlandse Zaken ten deel: het artikel in de *Haagse Post* zou niet meer hebben duidelijk gemaakt dan ‘waar twee kijven, hebben twee schuld’, en het was belachelijk dat de regering het nodig vond daarvoor haar excuses aan te bieden. Dat was een gevolg van de pro-Israëliëse instelling van de regering en daar moest maar eens een einde aan komen.⁸⁹ Buitenlandse Zaken schreef terug dat de ‘reactie niet anders geweest zou zijn bij een ander volk dan het joodse’.⁹⁰

Voor de Israëliëse regering was de verklaring onvoldoende en ze eiste daarom een aanvullende verklaring. Zonder een dergelijk *announcement* ‘zou de indruk worden gekregen dat de Nederlandse regering deze zaak niet belangrijk vond’, aldus liet een Israëliëse diplomaat aan de Nederlandse ambassadeur weten. Dus wilde de

⁸⁶ Lieve Joris noemt in haar artikel geen namen van soldaten.

⁸⁷ Ben Schoemaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 174

⁸⁸ Mogelijke stappen tegen VN-soldaten na anti-joodse uitlatingen, in *De Telegraaf*, 23 juni 1979.

⁸⁹ Archief BuZa, Archief Deelname aan Unifil, 999.222.40, deel IX, 20 juli 1979.

⁹⁰ *Ibidem*.

Israëlische regering dat Den Haag nogmaals een veroordeling over de uitspraken zou geven.⁹¹ Ook vond de Israëlische regering het incident een uitstekende gelegenheid om de neutraliteit van de Nederlandse Unifillers ter discussie te stellen. Ze zag in de uitlatingen een algemeen fenomeen dat begon met de Nederlandse *involvement* in Unifil en wees erop dat zij al vanaf het begin gevreesd had dat ‘de historische relatie’ tussen beide landen schade zou ondervinden door de Unifil-deelname.⁹² Ook verwachtte Israël naar aanleiding van het onderzoek juridische stappen tegen de betrokken militair. De Israëlische pers liep al helemaal op de zaken vooruit en schreef dat de betrokkene zou worden vervolgd voor zijn uitspraak ‘in nazi-stijl’.⁹³

Uit het onderzoek bleek vrij snel dat de betreffende uitlatingen inderdaad gedaan waren. ‘Dat bewijs was vrij eenvoudig te vinden, omdat Lieve Joris alles op band had opgenomen’, aldus Roozenbeek. Half juli ging er bij Buitenlandse Zaken zodoende inderdaad nog een verklaring uit naar de Israëlische minister van Buitenlandse Zaken, Moshe Dayan, waarin de militair die de heftige uitspraken had gedaan zijn excuses aanbood: *‘I do not wish the jews what I said I wished them. I am sorry that I have offended people with these words, wich I didn’t mean to do.’* Van der Klaauw benadrukte in dezelfde brief nog eens hoe zwaar het artikel de Nederlandse regering was gevallen: *‘I fully understand how deeply hurt and bitterly offended you and your compatriots must feel by the reported remarks of a couple of Dutch soldiers.’*⁹⁴

De vraag of de militair vervolgd kon en moest worden, was ook direct aan de orde binnen Defensie. Het ministerie had zodra het artikel was gepubliceerd navraag gedaan bij de Militair Juridische Dienst en het ministerie van Justitie. Uit hun navraag bleek reeds dat de uitspraken waarschijnlijk niet strafbaar waren, maar dat wilde het ministerie van het onderzoek laten afhangen. Al betwijfelde het hoofd van de afdeling wetgeving van Defensie dat ‘een dergelijk onderzoek veel resultaat zou afwerpen’.⁹⁵ De verklaringen en het beloofde onderzoek waren vooral van politiek belang. Uiteindelijk bleef strafrechtelijke en krijgstuuchtelijke vervolging uit; van opzet tot belediging was geen sprake geweest en de uitspraak was gedaan in een sfeer van

⁹¹ Archief BuZa, Unifil, deel IX, 12 juli 1979l.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Archief BuZa, Archief Deelname aan Unifil, 999.222.40, deel IX, 19 juli 1979.

⁹⁵ NIMH, notitie Directie Juridische zaken aan de minister van Defensie, 21 juni 1979.

bravoure en machogedrag.⁹⁶ De betreffende militair was echter wel uit voorzorg gerepatrieerd, vanwege veiligheidsredenen en het risico op wraakacties op het Nederlandse contingent.

Het incident trok van alle partijen de aandacht, tot de top van de Verenigde Naties aan toe. Ook in de media kreeg het stuk veel aandacht, tot artikelen in de internationale pers aan toe: *'Israeli public opinion, already convinced that the United Nations has a built-in bias against the Jewish State, has been shocked at press disclosures of feelings among Dutch soldiers attached to Unifil'*, stond in een Canadese krant.⁹⁷ De Nederlandse pers richtte zich vooral op de discussie over de integriteit van de journalist: had Lieve Joris deze opmerkingen wel in haar artikel moeten opnemen? Volgens columniste Emmy van Overeem niet. Ze had 'deze woorden niet mogen noteren zonder de context, waaruit waarschijnlijk duidelijk zou zijn geworden dat die jongen niet wist wat hij zei. Lukraak opschrijven wat je aan losse kreten hoort, is misschien modern maar niet altijd verantwoord'.⁹⁸ Er gingen geluiden op dat Lieve Joris zelf de afweging had moeten maken de beledigingen niet te plaatsen, uit bescherming voor de militair en omdat de pers ook wist dat Israël geen gelegenheid voorbij liet gaan om te bewijzen dat Nederland partij koos voor de PLO.⁹⁹

Nu kwamen de betrokken partijen, zowel Defensie als Buitenlandse Zaken en de Verenigde Naties, voor een belangrijke vraag te staan: hoe dit soort uitpattingen voortaan te voorkomen?

§ 4.1.2 Reactie Defensie met betrokken pers

Naast Defensie bemoeiden verscheidene andere partijen zich met de kwestie, zoals reeds eerder aangegeven: tot in de VN-top trok het artikel aandacht. De Verenigde Naties toonden zich *not amused*. De eerste medewerker van ondersecretaris-generaal Brian Urquhart, Liu, had een gesprek met Heinemann van de Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging in New York en was van mening dat het beginsel van vrijheid van meningsuiting aan beperking onderhevig moet zijn, waar het

⁹⁶ Ben Schoemaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 175.

⁹⁷ *Dutch UN troops quoted as taking anti-Israel stand*, in *Ottawa Citizen*, 18 juli 1979

⁹⁸ Jan Soldaat mag ook wat zeggen, in *NRC Handelsblad*, 25 juni 1979.

⁹⁹ Interview Herman Roozenbeek.

uitspraken van deelnemers aan vredesoperaties betreft.¹⁰⁰ Die zouden door hun politiekgevoelige uitlatingen schade kunnen berokkenen aan die operaties. En dat gold ‘met name voor de delicate situatie waarin Unifil moet opereren’, aldus Liu.¹⁰¹ Urquhart zou het Midden-Oosten bezoeken en bij zijn bezoek aan Unifil zou ook deze kwestie aan bod komen.

De VN wilden niet bij voorbaat een algemeen spreekverbod afkondigen. Het idee was het verbod op perscontacten zonder toestemming van de commandant nieuw leven in te blazen. Daarbij zouden de commandant van Unifil, generaal-majoor Erskine, en de contingentscommandanten de manschappen moeten uitleggen ‘dat perscontacten onwenselijk zijn omdat die kunnen leiden tot het uitlokken van uitspraken die ernstige gevolgen kunnen hebben voor het hele kader waarin Unifil moet opereren en daarmee ook voor het leven en welzijn van Unifil-deelnemers zelf.’¹⁰² Daarom zouden vooral de Nederlandse Unifillers op het hart gedrukt moeten krijgen om journalisten die hen benaderden, altijd in eerste instantie door te verwijzen naar de VN-voorlichters. Ook Rocha, de vertegenwoordiger van de VN in Jeruzalem, was ongelukkig met het artikel en herhaalde tegenover de Nederlandse ambassadeur Arriëns met klem de argumenten tegen contacten met de pers buiten een Unifil-voorlichter om.¹⁰³

Ook het ministerie van Buitenlandse Zaken had – zoals reeds eerder duidelijk werd – te maken met de gevolgen van het *Haagse Post*-incident. De kritiek op de openhartigheid en anti-Israëliëse houding van de Nederlandse militairen werd via diplomatieke wegen duidelijk gemaakt. Tijdens een interdepartementaal overleg tussen Buitenlandse Zaken en Defensie waren het incident en de VN-mediarijlijnen hét onderwerp van gesprek. Buitenlandse Zaken stelde ‘er prijs op de vraag te bespreken hoe de betreffende VN-regels zich verhouden tot onze opvattingen over persvrijheid en vrijheid van meningsuiting’.¹⁰⁴ Bij aanvang van de

¹⁰⁰ De knipsels van Buitenlandse Zaken vermelden alleen de achternamen van Liu en Heinemann.

¹⁰¹ Archief Buitenlandse Zaken, archief Unifil, Brief PVNY aan Buitenlandse Zaken, 27 juli 1979.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Archief BuZa/Unifil, brief Arriëns aan Van der Klaauw, 1 augustus 1979. Geen voorletters van Rocha genoemd.

¹⁰⁴ Archief BuZa/Unifil, beknopt verslag van de 12^e vergadering van de interdepartementale werkgroep inzake Nederlandse deelname aan Unifil, 30 juli 1979

vergadering vroegen de medewerkers van Buitenlandse Zaken zich af hoe het voorval had kunnen gebeuren, gezien de ‘stringente’ VN-richtlijnen en de ‘nog duidelijkere’ Unifil-richtlijnen.¹⁰⁵ Daarbij noemde Buitenlandse Zaken ‘in het bijzonder’ de regel dat tijdens bezoek de journalisten geen soldaten mogen interviewen, wegens gevaar voor verkeerde weergave.

Daarnaast leek Buitenlandse Zaken ontvankelijk voor de kritiek voor Israëlische kant. De directeur-generaal voor Internationale Samenwerking, L.H.J.B. van Gorkom, bepleitte na een gesprek met de Israëlische ambassadeur Argov maatregelen om ‘allerlei politieke uitlatingen van officieren in de toekomst te voorkomen’.¹⁰⁶ Want ‘het is vooral de onafgebroken negatieve publiciteit die de Israëliërs zo grenzeloos irriteert en verontrust’.¹⁰⁷ Een striktere begeleiding was volgens hem noodzakelijk. De brief was ook aan Defensie gericht en de minster had er met pen bij gekrabbeld: ‘Wij zijn niet bereid uw advies over te nemen. Beperking persvrijheid lijkt ons uit den boze en zal contraproductief werken.’

Die notitie vat in een notendop het besluit van Defensie samen. Tijdens het interdepartementaal overleg schetste Defensie haar standpunt wat betreft het *Haagse Post*-incident. ‘Het uiten van politieke opvattingen is naar het Nederlandse recht niet te verbieden, zulks in tegenstelling met het in gestelde in de VN-richtlijnen.’¹⁰⁸ Ook benadrukte minister Scholten dat daar reeds een discussie over was geweest, naar aanleiding van de columns van militairen. Een waterdichte regeling was niet mogelijk volgens Defensie, hooguit meer richting geven aan het bezoek van pers. In navolging van de Verenigde Naties stelde Defensie dat bijvoorbeeld ‘gedacht zou kunnen worden aan een regeling, inhoudend dat Nederlandse Unifil-soldaten pas met journalisten mogen praten wanneer die journalisten zich gemeld hebben bij de Nederlandse commandant in Haris.’¹⁰⁹ Daarbij zouden de journalisten dan zoveel mogelijk begeleid moeten worden door voorlichtingsofficieren.

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ Archief BuZa/Unifil, Van Gorkom aan van der Klaauw, 10 juli 1979.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Archief BuZa/Unifil, beknopt verslag van de 12^e vergadering van de interdepartementale werkgroep inzake Nederlandse deelname aan Unifil, 30 juli 1979

¹⁰⁹ Ibidem. In Haris was de basis van de Nederlandse missie gevestigd.

De nuchtere vaststelling van Defensie dat een waterdichte regeling niet mogelijk was, wil niet zeggen dat het ministerie blij was met het incident. Men reageerde geschrokken, en ‘er zal ongetwijfeld goed gevloekt zijn in Den Haag’, aldus Roozenbeek. Daarmee zat de onderzoeker er niet ver naast, want Struijker Boudier werd ontboden bij het ministerie en kreeg (opnieuw) te horen dat hij ervoor moest zorgen ‘dat vanaf nu iedereen zijn bek dichthoudt’, vertelde de officier. Het incident gold volgens Struijker Boudier als goede waarschuwing voor het bataljon, het gaf aan ‘dat er grenzen zijn die overschreden kunnen worden’.

Bij het ministerie van Defensie borrelde de irritatie over het overhaaste besluit deel te nemen aan Unifil, tijdens deze kwestie opnieuw op. Toen de mogelijkheid tot vervolging van de soldaat ter sprake kwam, wees Defensie erop dat dat alleen in het kader van het Nederlands nationaal recht zou kunnen plaatsvinden. Nederland had bij uitzending namelijk het voorbehoud gemaakt zijn rechtsmacht te behouden en niet af te dragen aan de VN. Daarbij was het überhaupt nog onduidelijk of een Nederlandse commandant een overtreder arrest kon opleggen. ‘Defensie acht dat laatste politiek onmogelijk. Defensie ziet de problematiek van de rechtsmacht overigens als uitvloeisel van de destijds haastig genomen beslissing om aan Unifil deel te nemen.’¹¹⁰ Het ministerie verwees ernaar dat de rechten en plichten van Unifillers vooraf juridisch niet grondig waren afgebakend.

Naar aanleiding van het overleg ging Van der Klaauw orde op zaken stellen met de Verenigde Naties. ‘Buitenlandse Zaken zal de VN, nu van die zijde kritiek is geleverd op de grote mate van persvrijheid en vrijheid van meningsuiting van Nederlandse militairen en journalisten, wijzen op die eigen verantwoordelijkheid, ook ten aanzien van de inhoud met het oog op hun praktische uitvoerbaarheid. Daarbij zullen tevens de Nederlandse opvattingen over persvrijheid en vrijheid van meningsuiting, alsmede de beperkte mogelijkheden tot regulering daarvan naar voren worden gebracht.’¹¹¹ Daarbij zou Buitenlandse Zaken alles diplomatiek en voorzichtig brengen, ‘zodat geen principiële discussie met de VN terzake wordt uitgelokt’. De VN hadden wel strikte richtlijnen, waar Nederland dus vanaf week. Ondertussen ging

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Ibidem.

het ministerie van Defensie aan de slag om de richtlijnen strikter op te stellen. Op 1 augustus al lag een conceptversie van de nieuwe mediarijhtlijnen klaar.

§ 4.1.3 Strengere richtlijnen en praktische maatregelen

Op 1 augustus 1979 kon de Bevelhebber der Landstrijdkrachten, J.G. Roos, zijn blik werpen op een conceptversie van de nieuwe richtlijnen. De nieuwe regels bevatten een aantal belangrijke wijzigingen ten opzichte van de eerdere richtlijnen, zoals besproken in het tweede hoofdstuk.

Zoals in het interdepartementaal overleg reeds als optie naar voren kwam, werd een nieuwe regel dat 'iedere vertegenwoordiger van een publiciteitsmedium' zich allereerst diende te vervoegen bij het hoofd van de bataljonsvoorlichtingsgroep. In overleg met de vertegenwoordiger van de Directie Voorlichting (de voorlichtingsofficier) zou dan een geschikt programma worden opgesteld. 'Bezoekers als hier bedoeld worden steeds begeleid door de voorlichtingsofficier.'¹¹² Ook wanneer journalisten onaanekondigd en zonder begeleiding bij posten verschenen, diende actie te worden ondernomen: 'Zij dienen niet te worden toegelaten en te worden verwezen naar het hoofd van de bataljonsvoorlichtingsgroep'.¹¹³ Dit hield in dat journalisten voortaan van te voren om toegang moesten verzoeken. Eerder stond dat alleen in de VN-richtlijnen, nu nam Defensie de regel uitdrukkelijk over.

Verder stelde generaal Roos dat de rol van de directie voorlichting in Unifil groter mocht zijn. Enig 'offensief werk' van deze directie richting de Nederlandse pers zou volgens hem op zijn plaats kunnen zijn.¹¹⁴ In de praktijk hield deze zinsnede in dat voorlichtingsofficieren zich prominenter opstelden dan voorheen en dat Struijker Boudier en zijn collega's goed kenbaar maakten aan de Unifillers dat zij zich terughoudend dienden op te stellen richting de pers. 'Jongens, houd je in, werd onze boodschap', aldus Struijker Boudier.

¹¹² Archief NIMH/Unifil, Concept instructie richtlijnen pers, 1 augustus 1979

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Ibidem.

De boodschap dat de Unifillers zich voortaan ver van politieke uitspraken moesten houden, werd duidelijk door de leiding van het contingent uitgedragen. In een interview zei bataljonscommandant E.H. Lensink over de neutraliteitskwestie, op de vraag of hij het nooit vervelend vond altijd op zijn woorden te moeten passen: 'Je zou graag je hart eens willen luchten. Ik heb natuurlijk een privé-mening, maar die kan ik in mijn positie nooit geven, vooral niet tegenover de pers. Als ik iets ten nadele van die of die partij in het conflict hier zou zeggen, dan zou zoiets repercussies kunnen hebben op de veiligheid van het Nederlandse bataljon bij Unifil'.¹¹⁵ Wel geeft hij aan genuanceerder te zijn gaan denken: 'Ik heb veel meer begrip gekregen voor de verschillende standpunten van alle partijen. Ik had een bepaalde voorkeur. De voorlichting in Nederland is sterk pro-Israëliësch gekleurd geweest. Ik ben beslist gematigder gaan denken over andere standpunten, bijvoorbeeld dat van de Palestijnen.'

Naar aanleiding van het *Haagse Post*-incident maakte de directie Voorlichting een begin met voorlichtingsrichtlijnen die heden ten dage algemeen gebruik zijn. Bijvoorbeeld de journalisten doorverwijzen naar personen waarvan zeker was dat ze genuanceerd zouden zijn. 'Ik stuurde vaak journalisten naar bd'ers (militairen buiten dienst). Die waren voorzichtig genoeg om anderen niet voor hun voeten te lopen en gaven evenwichtige uitleg.' En stuurde Struijker Boudier de Unifil-militairen in het veld direct in wat ze wel of niet mochten zeggen? 'Nee, ik kon hooguit het gezegde relativeren. Als iemand iets zei wat niet deugde dan zei ik, je moet het wel in dat licht zien. Dat deed ik natuurlijk. Maar wat gezegd is, is gezegd.' En hij kaderde de context in voor journalisten. 'Ze op het goede spoor zetten, daar kwam het op neer. Maar ik kreeg geen stuk van te voren te zien, zoals tegenwoordig gebruikelijk is', aldus Struijker Boudier.

Vanaf augustus 1979 ging met iedere journalist een voorlichtingsofficier mee. Dat was wel degelijk te merken aan de berichtgeving. Evenals dat de militairen van hogerhand opgelegd hadden gekregen geen uitspraken meer te doen over de politieke situatie in Zuid-Libanon. In een artikel van de *Haagse Post* laten twee journalisten – die later in

¹¹⁵ Hier commandant zijn is dieper van inhoud dan in Nederland, in de *Leeuwarder Courant*, 15 november 1979.

opspraak komen vanwege het Wadi al-Ayn incident – zien hoe de militairen reageren op pers. ‘Een blik op de perskaarten en de *Dutchbattboys* nemen contact op met Haris om toestemming te vragen ons door te laten. De permissie blijft vooralsnog uit. “We zijn nu eenmaal banger voor journalisten dan voor Palestijnen”, verklaart een *Dutchbattboy*. “Als jullie alles opschrijven over wat we hier zeggen en hoe we hier leven worden de mensen in Nederland alleen maar ongerust.” Een Unifiller meent dat zijn collega nu reeds te veel heeft losgelaten. “Hou je mond nu maar, je moet niet met hun praten zonder voorlichter.”¹¹⁶ De test of de richtlijnen van Defensie zouden werken, kwam op eerste kerstdag 1980.

§ 4.2 Het lijkenincident – Wadi al-Ayn

§ 4.2.1 De gebeurtenis en de ophef

Het tweede belangrijke incident voor de Nederlandse Unifillers speelde zich af vlakbij een Nederlandse commandopost van de Charlie-compagnie. Militairen van het IDF troffen een groep PLO’ers aan in de wadi al-Ayn, een wadi die de grens tussen de enclave van Haddad-milities en het gebied van de Nederlandse Unifil-contingent vormde. Tijdens een heftig vuurgevecht, dat tot in de wijde omtrek was te horen, schakelden de IDF de Palestijnen uit.¹¹⁷ Omdat de Israëli’s zich daarbij ook aan de Nederlandse kant van de wadi hadden begeven, ging een Dutchbatt-patrouille poolshoogte nemen. De militairen die afdaalden in de wadi, konden zien hoe de Israëliërs de lichamen van de Palestijnen bij elkaar legden en onderzochten. Sergeant-majoor Filius van de patrouille vroeg de Israëli’s wat zij met de lijken van plan waren, daarop kreeg hij een ontwijkend antwoord. De Nederlanders kregen vervolgens via de radio de opdracht een veilige plek in de wadi op te zoeken.

Vervolgens zagen deze Unifillers dat de IDF’ers tot twee of drie keer toe explosieven te midden van of in de directe omgeving van de lichamen tot ontploffing brachten. Verscheidene ooggetuigen berichtten naderhand: ‘Toen de rook was opgetrokken, bleken de lijken niet meer op dezelfde plaats te liggen.’ ‘Ze hebben toen de vier lijken

¹¹⁶ Pim Christiaans en Henk Hanssen, Soms word je zo gek dat je wat met je wapen gaat spelen, in *Haags Post*, 15 augustus 1981.

¹¹⁷ Ben Schoenmaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 227.

opgeblazen. Dat was nou niet bepaald een leuke ervaring. Ik heb tijdens de kerstlunch dan ook niet zoveel gegeten.¹¹⁸ Voor de militairen stond vast dat de Israëli's de Palestijnse lijken hadden geschonden en zij meldden het incident aan het hoofdkwartier in Naqoura. Na veelvuldig aandringen van het Nederlandse contingent stuurde Naqoura – enkele dagen later pas – een bergingsteam de wadi in; op dat ogenblik kwam ook het Israëli'sche leger weer op die plek aan en liet door middel van schoten weten dat zij de situatie zouden afhandelen.

Op 31 december ging pas een persbericht uit, niet voordat intern werd benadrukt dat Unifil 'extremely careful in the wording' moest zijn.¹¹⁹ In het communiqué waagde de Unifil-woordvoerder Göksel geen poging de bedoelingen van de IDF-militairen te duiden.¹²⁰ Op 2 januari maakten de meeste kranten melding van het incident, meestal zelfs op de voorpagina. Daarin stond beschreven dat 'de hele kwestie pas na een grondig onderzoek bekend is gemaakt om te voorkomen dat Israël ten onrechte zou worden beschuldigd'.¹²¹ Zowel de Israëli'sche regering als de Israëli'sche pers reageerde echter furieus. De Dutchbatters zouden de gebeurtenis verzonnen hebben, een 'boosaardige leugen'.¹²² Volgens een 'diep beledigde' Israëli'sche militair had het drama zich binnen een grot afgespeeld en konden de Nederlanders dus niets gezien hebben.¹²³ Sommige Israëli'sche kranten betichtten de Nederlandse Unifillers opnieuw van antisemitisme.

Naar aanleiding van de verontwaardiging van Israëli'sche zijde, liet secretaris-generaal Waldheim op 15 januari 1981 weten een onderzoekscommissie in te stellen naar de ware toedracht van het gebeurde. Israël zegde volledige medewerking toe en de Nederlandse regering verklaarde bij voorbaat zich neer te leggen bij de bevindingen van de commissie. De Nederlandse minister van Defensie weigerde opvallend genoeg sowieso vanaf het begin zijn reactie te geven, omdat het volgens hem een VN-

¹¹⁸ Ibidem, 228.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Ibidem, 229.

¹²¹ Unifil: Israël wilde lijken schenden, in *de Volkskrant*, 2 januari 1981.

¹²² Ben Schoenmaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 230

¹²³ Israël: "Verhaal over verbranden van lijken een vreselijke leugen", in *De Telegraaf*, 5 januari 1981.

aangelegenheid betrof, en de VN zodoende ook met stappen of eventuele onderzoeken diende te komen.

De uitkomst van het onderzoek was uitermate diplomatiek vastgesteld, om geen van de partijen voor het hoofd te stoten. De Nederlanders volgens hadden volgens de commissie naar eer en geweten gehandeld en gemeld wat zij *gedacht* hadden te zien, maar hun waarnemingen bleken niet te kloppen. De fout lag volgens de VN op een hoger niveau, aangezien het grondige onderzoek naar de juistheid van de feiten niet goed was gedaan. De Israëlische militairen hadden op enige afstand van de lijken explosieven tot ontploffing gebracht – de Nederlandse Unifillers waren misleid door de hoek waarvandaan zij het gebeurde bekeken. Daarbij hadden hun verrekijkers niet gedeugd.¹²⁴

Aan de kwestie hielden de betrokken militairen die in en bij de wadi waren die eerste kerstdag wel ergernissen en veel frustratie over. Zij voelden zich niet serieus genomen door de VN-commissie, die zwaar tilden aan de tegenstrijdigheden in hun verklaringen, terwijl die vooral kwamen door de taalbarrière.¹²⁵ Hadden de IDF-militairen de lijken nu in brand gestoken, opgeblazen of weggeblazen? In de beleving van de Nederlandse militairen stond de conclusie van het onderzoek al bij voorbaat vast: de Nederlanders hadden zich vergist.

Toen dat inderdaad de conclusie bleek, voelden de Unifillers zich niet gesteund door hun ministerie, dat de vaststellingen van de VN onderschreef. De Nederlandse regering bracht een verklaring naar buiten: 'Evenals de secretaris-generaal van de Verenigde Naties betreurt de regering in hoge mate dat Unifil eind december een persbericht over het incident heeft uitgegeven met een onjuist gebleken weergave van de feiten. Helaas werd daardoor ten onrechte een smet geworpen op de naam van Israël. Met voldoening neemt de regering kennis van het oordeel dat de Unifil-

¹²⁴ Ben Schoemaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 231. Deze schets van de feiten is overigens ook voor een groot deel terug te vinden in de krantenartikelen uit de betreffende periode.

¹²⁵ De meeste militairen die aan het onderzoek deelnamen waren het Engels onvoldoende machtig, zie Ben Schoemaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 231.

militairen van het Nederlandse bataljon niet de bedoeling hebben gehad onjuiste verklaringen af te leggen.¹²⁶

Vanuit het ministerie van Defensie en Buitenlandse zaken werd iedereen binnen Unifil opgelegd akkoord te gaan met de conclusies die de commissie van de Verenigde Naties had getrokken: dat de waarnemingen van de Nederlanders niet klopten. Harder gesteld: de Nederlandse Unifillers mochten en konden geen verslag doen van wat zij gezien hadden. 'Dat is hun frustratie, waar ze nu nog mee lopen. Er werd gezegd: Jongens, hier wordt niets meer over gezegd, dit incident is afgehandeld. Terwijl die jongens zelf hebben gezien dat de Israëli's met die lijken hebben lopen sollen', aldus Struijker Boudier. Ook Roozenbeek bevestigt dat in dit incident is gezegd 'hier zwijgen wij over'. Een zwijgplicht? 'Er werd inderdaad gevraagd van de militairen hun mond te houden, en dat mag in principe niet', aldus Roozenbeek. 'Een en ander blijkt een onvergetelijke onrechtvaardigheid jegens het Nederlandse detachement', zo stond in een verslag van een Kamerdelegatiebezoek over de kwestie – dat bezoek van Tweede Kamerleden stond los van het incident, maar de Kamerleden voerden gesprekken met militairen over de kwestie.¹²⁷

Van belang hierbij is op te merken, dat het verzoek aan de militairen hun mond te houden over de kwestie, juridisch gezien onjuist was. In principe prevaleerde immers het recht op vrijheid van meningsuiting boven de Unifil-gedragslijnen. De Unifil-legerleiding had zijn militairen hooguit kunnen vragen voorzichtig te zijn met uitspaken. Had een van de ooggetuigen er een rechtszaak van gemaakt met als eis zijn verhaal alsnog te kunnen doen, dan had Defensie die verloren. De militairen hadden er echter weinig aan om zo ver te gaan, omdat hun lezing van het verhaal via de officiële kanalen als onjuist was bestempeld. Er was voor hen geen eer meer te behalen, alles zou ontkend worden, aldus Struijker Boudier: 'De gefrustreerde militairen kunnen als ze dat willen alsnog naar de pers stappen. Ze komen er alleen niet verder mee, zij zouden foto's moeten hebben of beelden om hun gelijk te halen. En die waren niet te verkrijgen.'

¹²⁶ Archief BuZa, Unifil deel XXIV, regeringsverklaring over Wadi al-Ayn, 10 februari 1981.

¹²⁷ NIMH, collectie Unifil, bevindingen Kamerdelegatie in Zuid-Libanon, 18 april 1981.

De pers kon lastiger aan informatie komen doordat de ooggetuigen was opgedragen niets over het incident te zeggen. Dat werd vrij snel duidelijk. In het *Algemeen Dagblad* schreef een journalist een reconstructie waar allerlei fouten in stonden. Er werd gesproken over wadi Hassa in plaats van wadi al-Ayn en er werden ooggetuigen opgevoerd die op eerste kerstdag niet eens in de buurt van de wadi waren. Ook zou een voorlichter van Defensie, majoor A. Nieuwburg, tegen de journalist hebben verklaard dat het ‘een strenge VN-maatregel is dat ooggetuigen geen verslag mogen doen’, terwijl dat niet het officiële uitgangspunt van Defensie was.¹²⁸ ‘Wellicht heeft hij een aantal militairen gesproken die de zaken maar van horen zeggen hebben’, verklaart Roozenbeek. ‘De geruchten halen dan de pers, in plaats van de waarheid.’

§ 4.2.2. De reconstructie en de zwijgplicht

In augustus 1981 probeerden echter twee student-journalisten – stagiairs – van de *Haagse Post* alsnog de waarheid boven tafel te krijgen over wat zich in de wadi had afgespeeld. Zij gingen op onderzoek uit om een reconstructie van het wadi al-Ayn incident te maken en de militairen aan het woord te laten. Volgens de militairen die bij het incident aanwezig waren, was het VN-rapport ongeloofwaardig en had de VN gebogen voor de druk van Israël. De Palestijnse lijken waren door de ontploffingen uit elkaar gereten, toen ze de grot uit geslingerd werden. Alle ex-Unifillers die aan het woord komen, wensten anoniem te blijven. ‘Ik krijg er alleen maar gedonder mee als ik hier weer over begin. Ik moet nog veel te lang bij dezelfde baas werken om alsnog dat VN-rapport tegen te spreken’, aldus een anonieme bron in het artikel van Pim Christiaans en Henk Hanssen.¹²⁹

In het artikel wordt meer duidelijk over de verschillende interpretaties wat betreft de reeds eerder genoemde zwijgplicht. De militairen en hun leiding hadden daar andere gedachten over. Twee Unifillers zeiden tegen de journalisten dat luitenant-kolonel Van den Heuvel over het incident had gezegd: ‘Jullie hebben wel gelijk dat de hele zaak onmenselijk is, maar we kunnen het verhaal zo niet verkopen. [...] Zo, en nu leg ik jullie officieel de zwijgplicht op’. Terwijl Van den Heuvel zich het gesprek anders

¹²⁸ Israël aangeklaagd, in het *Algemeen Dagblad*, 7 januari 1981

¹²⁹ De show van de Israëli's, in *Haagsche Post*, 29 augustus 1981

herinnert. ‘Er is toen gezegd, die VN-commissie heeft alles op een rijtje gezet en laten we er verder niet over door blijven zeuren.’¹³⁰

Voor zover de zwijgplicht aan de Nederlandse militairen is opgelegd, is dat binnen het contingent gebeurd. De toenmalige minister van Defensie, minister De Geus, zei hierover: ‘Er is op geen enkele manier door mij gezegd dat zij daarover hun mond moesten houden. Niet door mij.’¹³¹ Ook brigadegeneraal Woerlee weigerde in het artikel het verzoek aan de militairen zwijgplicht of officieuze zwijgplicht te noemen. ‘Dit is gewoon een moreel beroep dat op de mensen is gedaan. Een formele zwijgplicht is gewoon niet mogelijk, tenzij de veiligheid van de staat in het geding is en dat is hier niet van toepassing.’¹³² Opnieuw prevaleerde de vrijheid van meningsuiting.

Over of er zwijgplicht bestond, valt het volgende te concluderen. Waarschijnlijk hebben de militairen het verzoek van hun meerderen opgevat als zwijgplicht, eenvoudigweg omdat hen het verzoek is gedaan hun mond te houden. Zoals Struijker Boudier aangeeft: ‘Er is gezegd: jongens, hier zwijgen wij over.’ Als dat vanuit disciplinaire lijn wordt aangegeven, nemen militairen dat aan. Dat deze woorden juridisch gezien geen waarde hadden en niet waren goedgekeurd door de eindverantwoordelijke, namelijk de minister, deed voor de militairen niet terzake, getuige dit citaat: ‘Er is maar een beperkt aantal mensen bij betrokken geweest, dus er is binnen de kortste keren uit te halen van waar welke informatie komt. Dan kun je wel zeggen dat je binnen het leger vrijheid van meningsuiting hebt, nou, daar hebben mijn superieuren toevallig toch schijt aan. Die bemoeien zich overal mee.’¹³³

§ 4.2.3 De reactie van Defensie en Buitenlandse Zaken

De aanvankelijke reactie van Defensie over het incident was duidelijk. De leidinggevenden van Unifil probeerden berichtgeving tegen te houden door hun militairen te doordringen van het feit dat zij het best hun mond konden houden, voor hun eigen veiligheid en die van hun maten. Ooggetuigen werden aanvankelijk

¹³⁰ Dossier Unifil. Het eerste slachtoffer is de waarheid. Pim Christiaans en Henk Hanssen, in *de Haagse Post*, 22 augustus 1981

¹³¹ Ibidem.

¹³² Ibidem.

¹³³ Ibidem.

afgeschermd.¹³⁴ Dat was de actie die de leiding van het Nederlandse contingent zelf ondernam – vanuit Den Haag was dat niet aangegeven, omdat het af zou wijken van de lijn die tot dan toe was aangehouden.

Den Haag ging zich er pas mee bemoeien toen de twee HP-journalisten in het onderwerp doken. Zij probeerden onder druk de foto's van een militair en een sergeant die bij het incident aanwezig waren, te verkrijgen. Daar was het ministerie van Defensie niet blij mee, getuige de communicatie die in gang werd gezet. 'Tegenover de journalisten langs bekende lijnen geantwoord, maar ondertussen zijn er een aantal maatregelen in gang gezet om de affaire binnen de perken te houden. Zo is de betrokken sergeant met klem verzocht geen uitspraken te doen die de veiligheid van het Nederlandse Unifil-bataljon in gevaar brengen en zich met terughoudendheid op te stellen tegenover de buitenwereld.'¹³⁵ Ook probeerde het ministerie 'met zachte hand' de betreffende militairen afstand te laten doen van hun foto's. 'De animo daarvoor schijnt, gezien de grieven tegen de Nederlandse overheid en de VN echter niet erg groot.'¹³⁶

Mede door de weinig coöperatieve houding van Defensie slaagden de twee journalisten er niet in de foto's te bemachtigen. Wel wisten zij een aantal militairen te spreken te krijgen en waren die verklaringen voldoende om Israël weer op de kast te krijgen. In reactie op het artikel werd de Nederlandse ambassadeur bij zijn Israëlische collega ontboden. Defensie deed aan het ministerie van Buitenlandse Zaken voorafgaand aan dat gesprek nog de suggestie 'melding te maken van de actieve pogingen zijdens Defensie de affaire in bedwang te houden door onder andere het inpraten op de betrokken sergeant'.

Buitenlandse Zaken koos echter een andere invalshoek om het gesprek in te gaan. 'Wat de lijn van een reactie op verwachtbare grieven van de ambassadeur betreft moge ik op twee elementen wijzen: de in Nederland bestaande persvrijheid, waardoor artikelen als deze buiten verantwoordelijkheid en medeweten van de overheid worden

¹³⁴ Ben Schoenmaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 229.

¹³⁵ Archief BuZa Unifil, deel XXIV, DIO/PZ aan DVL/DP, 5 augustus 1981.

¹³⁶ Ibidem.

gepubliceerd en de ook door Israël als correct ervaren houding van de Nederlandse overheid die is neergelegd in de verklaring van 10 februari jongstleden.¹³⁷ Volgens het ministerie van Buitenlandse Zaken hadden de uitspraken van de Nederlandse Unifillers in het artikel ‘niet een zodanig karakter dat grond zou bestaan voor gerechtvaardigde verontwaardiging of anderszins gekrenkte gevoelens aan Israëliische zijde.’

De Israëliische ambassadeur Ronn kreeg het deksel op de neus toen hij toch aandrong op een verklaring van de Nederlandse regering en aangaf zeer onaangenaam verrast te zijn door het artikel. Volgens Ronn konden uit het artikel verkeerde indrukken en insinuaties over de rol van Israël worden afgeleid en stelde hij daarom ‘een gebaar van Nederlandse kant’ zeer op prijs.¹³⁸ Buitenlandse Zaken vond echter dat ‘de Israëli’s ondanks ‘de geventileerde *strong feelings*’ geen poot hadden om op te staan en dat hooguit het standpunt van 10 februari herhaald kon worden. Een gesprek met het ministerie van Defensie of een militaire autoriteit van Unifil ketste Buitenlandse Zaken ook af, aangezien dat ‘alleen het gevaar in zou houden van het verder opblazen van de affaire en het risico dat de Nederlandse autoriteiten met twee tongen spreken’.

Bij dit incident hield het ministerie van Defensie de touwtjes strakker dan voor het Lieve Joris-incident het geval was. Ondanks het schijnbaar standvastige besluit dat het recht op de vrijheid van meningsuiting prevaleerde boven de Unifil-richtlijnen, is bij het wadi al-Ayn incident duidelijk geprobeerd de berichtgeving te temperen door de militairen een spreekverbod op te leggen. Dat was voor hen extra frustrerend, omdat het incident ‘onder het tapijt was geschoffeld’ door de Verenigde Naties.¹³⁹ In hoeverre hebben de acties van Defensie ook invloed gehad op de mogelijkheid tot vrije nieuwsgaring van journalisten?

¹³⁷ Archief BuZa, Unifil deel XXIX, DIO/PZ aan DGIS, 21 augustus 1981

¹³⁸ Archief BuZa, Unifil deel XXIX, DIO/PZ aan DGIS, 25 augustus 1981

¹³⁹ Uitspraak Struijker Boudier

Hoofdstuk V. De journalist en Unifil

§ 5.1 Hoe vrij waren journalisten in hun werk?

In deze paragraaf zal getracht worden een algemeen beeld te schetsen van de vrijheid of juist beperkingen die journalisten hadden om verslag te doen van de gebeurtenissen betreffende het Nederlandse contingent. Aan het begin van de missie leken de verhoudingen tussen pers en Defensie al spanningen op te leveren. Staatssecretaris Van Lent van Defensie riep naar aanleiding van zijn bezoek aan het contingent de pers op eventuele politiekgevoelige uitspraken van militairen ‘prudent’ te hanteren.¹⁴⁰ Hij ‘vreesde dat uitlatingen van militairen, die in Nederlandse kranten verschijnen of via andere media bekend worden, gevolgen kunnen hebben voor de veiligheid van het Nederlandse VN-bataljon.’ Die veiligheid was volgens Van Lent al eens in het geding geweest, al kon de staatssecretaris geen voorbeelden noemen.¹⁴¹

In dezelfde editie van *NRC Handelsblad* maakte het hoofdredactioneel commentaar korte metten met de waarschuwing van Van Lent. Niet de pers droeg volgens het commentaar de verantwoordelijkheid om de missie te laten overkomen als een politiek neutraal gebeuren, maar Defensie zelf. ‘Jan Soldaat heeft in zijn uitrusting van zijn Haagse bazen niet de gereedschappen meegekregen om volwassen en doeltreffend op de geestelijke uitdaging, waar mee hij geconfronteerd wordt, te reageren. De pers heeft dit blootgelegd.’¹⁴² Hiermee tipt het dagblad aan een van de kernproblemen die VN-vredesmissies met zich meebrengen, namelijk dat VN-militairen worden geacht zich neutraal op te stellen. ‘Een dergelijke houding valt echter alleen te bereiken via een periode van voorbereiding en training die het de drager van de blauwe baret mogelijk maken (...) tegen zijn taak opgewassen te blijven.’¹⁴³

De krant ageerde met het commentaar ook tegen het ‘spreekverbod’ dat voor de VN’ers was ingesteld.¹⁴⁴ Het verbod hield in april 1979 echter niet meer in dan de handhaving van de Unifil-mediarijlijnen, dus dat de Unifil-militairen alleen met

¹⁴⁰ Ben Schoemaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, 173.

¹⁴¹ Van Lent wil zelfcensuur journalisten, in *NRC Handelsblad*, 27 april 1979

¹⁴² Blauwe baret, in *NRC Handelsblad*, 27 april 1979

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ Van Lent wil zelfcensuur journalisten, in *NRC Handelsblad*, 27 april 1979

derden over hun missie mochten communiceren als ze daar schriftelijk toestemming voor hadden gekregen.¹⁴⁵ In de praktijk kwam daar weinig van terecht, want vooral voor het Lieve Joris-incident was de controle over de journalisten in het gebied niet zorgvuldig. ‘Als het erop aankwam, had de pers ons – de voorlichters – niet nodig. We hadden ook het mandaat niet om het gebied af te sluiten of pers te weigeren’, aldus Struijker Boudier over de beginperiode. De journalisten reden van Beiroet heen en weer naar het Unifil-gebied omdat daar geen gelegenheid was bij het contingent te overnachten, maar ‘als een journalist wat geregeld had, had hij zo mogen blijven’, zegt Struijker Boudier.

Vóór het Lieve Joris-incident kwam het erop neer dat journalisten, ondanks tegengestelde geluiden, vrij waren op te schrijven wat zij wilden, positief of negatief. Defensie bood alle mogelijkheden om posten te bezoeken, omdat het ministerie en de Unifillers zelf ook wilden dat men in Nederland een beeld zou krijgen van wat er nu precies gebeurde daar in Zuid-Libanon. Het was dus in ieders voordeel om de journalisten zoveel mogelijk faciliteiten te bieden. ‘Het was fijn als er een tv-ploeg was’, aldus Struijker Boudier, want ‘we hadden de journalistieke belangstelling nodig’. Kort gezegd was de relatie tussen pers en Defensie goed te noemen. De extra externe voorlichter werd niet alleen voor de pers ingezet, maar ook om ‘met de hotemetoten te gaan rondrijden’, omdat men de journalistieke richtlijnen niet zo nauw nam.

Aan dat beeld over het Midden-Oosten van de Nederlandse krantenlezers droegen ook de reeds eerder genoemde columns van de militairen zelf bij. In april 1979 kwam er één brief van generaal De Jager, die benadrukte dat de militairen rekening moesten houden met de regels, namelijk dat zij ‘aan derden geen inlichtingen mogen verschaffen die hun bekend zijn uit hoofde van hun dienst bij die vredesmacht’. Ook werden de meeste columns vooraf nagelezen in verband met operationeel gevoelige informatie, maar in principe waren de Unifillers geheel vrij hun gedachten over de missie wereldkundig te maken.

Pas na de uitspraken in het artikel van Lieve Joris dat op 21 juni 1979 verscheen, gebeurde er iets noemenswaardigs wat betreft de vrijheid van nieuwsgaring. Vanaf

¹⁴⁵ Zie de paragraaf over mediaregels van Unifil

toen werd iedere militair veel sterker dan voorheen op het hart gedrukt voorzichtig te zijn met zijn uitspraken en alleen te praten in het bijzijn van een voorlichter. Ook werden wat de toegang tot het Unifil-gebied betreft de touwtjes strakker aangetrokken. Journalisten waren nog steeds vrij om naar het gebied te komen, maar werden vanaf toen bij de eerste de beste post opgevangen door een Nederlandse Unifiller. Direct werd aan het hoofdkwartier in Haris doorgegeven dat hij er was. ‘Dan vroegen we wat hij wilde, en reed de voorlichter hem tegemoet of andersom’, aldus Struijker Boudier.

In hoeverre hielden de militairen zich eraan niet met de pers te praten zonder voorlichter? Ook na het Joris-incident had nog iedere journalist kunnen doen wat de *Haagse Post*-journaliste had gedaan.. ‘Zo’n journalist komt een post binnenlopen, vaak een leeftijdsgenoot van de Unifillers. Ze maken een praatje: hoe is het eten? En voor je het weet ben je in gesprek’, schetst Struijker Boudier.

De mogelijkheid om politiekgevoelige uitspraken van militairen op te vangen, was echter wel veel kleiner na het incident. Dat kwam mede door het feit dat militairen minder vaak alleen waren met mensen van de pers. Schreef een journalist een reportage, dan werd hij altijd vergezeld van een voorlichter. In plaats van uitspraken over de Israëli’s, werden de artikelen doorspekt met citaten over het ‘spreekverbod’ dat de militairen als zodanig ervoeren. ‘Mag ik dit eigenlijk allemaal wel vertellen?’¹⁴⁶ De voorlichter was vooral voor de militairen een teken voorzichtig te zijn met hun uitspraken, en beperkte in die zin de vrije nieuwsgaring, omdat de Unifillers beter oppastten met wat ze zeiden. De aanwezigheid van voorlichters kan echter niet werkelijk als grote beperking van vrije nieuwsgaring beschouwd worden, althans in aanmerking genomen dat het tegenwoordig *usance* is dat een voorlichter bij een gesprek aanwezig is, of anders in ieder geval het artikel nog onder ogen krijgt voordat het de krant in gaat.

¹⁴⁶ Dossier Unifil. Het eerste slachtoffer is de waarheid. Pim Christiaans en Henk Hanssen, in *de Haagse Post*, 22 augustus 1991.

Overigens had het Lieve Joris-incident zelf ook genoeg schrik-effect, vandaar de quote van een Unifiller: ‘We zijn bang voor journalisten dan voor Palestijnen!’¹⁴⁷ De militair die de heftige uitspraken had gedaan, was gerepatrieerd en de Israëlische pers stond op haar achterste poten, om van de Israëlische regering niet te spreken. Daarbovenop kwamen de waarschuwingen vanuit disciplinaire lijn, vooral geen politiekgevoelige uitspraken te doen omdat die de veiligheid van het Nederlandse contingent in gevaar konden brengen. Vanaf het Lieve Joris incident was duidelijk de tendens merkbaar dat militairen probeerden de situatie te nuanceren, en vooral te benadrukken dat alle partijen ‘schuld’ aan het probleem hadden en dat hun positie neutraal achtte te zijn.

Waar dit niet gebeurde en de Unifillers alsnog negatief spraken over een van de partijen, werden zij geholpen door de ontwikkeling van de publieke opinie in Nederland. Die werd mede dankzij de berichtgeving over Unifil zelf, minder pro-Israëliësch; lezers stonden ook kritischer tegenover het gedrag dat Israël tentoonspreidde. Defensie bleef wel hameren op de neutraliteit, maar deed na de bezetting door het IDF – vanaf zomer 1982 – niet veel moeite de negatieve berichtgeving over Israël tegen te gaan.

Stond het ‘spreekverbod’ zoals de militairen dat tijdens het wadi al-Ayn-incident ervoeren, de vrije nieuwsgaring in de weg? Ooggetuigen werden uit schrik afgeschermd, Defensie was bang voor politiek gevoelige uitspraken. En op het moment zelf voelden de soldaten zich dermate geïntimideerd door hun meerdere dat zij besloten hun mond niet open te trekken. Naderhand, terug in Nederland, wisten twee journalisten van de *Haagse Post* toch het verhaal van de ooggetuigen boven tafel te krijgen, al hadden zij geen hard beeldbewijs en waren de meeste van hun bronnen anoniem.

Opvallend is verder de mate waarin de Unifil-militairen werd toegestaan operationele informatie te verstrekken. In verscheidene artikelen valt precies te lezen hoe en waar de Nederlanders patrouilleren en hoe struikeldraden gespannen zijn om –

¹⁴⁷ Pim Christiaans en Henk Hanssen, Soms word je zo gek dat je wat met je wapen gaat spelen, in *Haags Post*, 15 augustus 1981.

bijvoorbeeld – Palestijnse infiltranten hun werk lastig te maken en zoveel mogelijk tegen te houden. Dit gebeurde, ondanks dat in de Unifil-richtlijnen van de VN duidelijk staat vermeld dat het doorgeven van operationele informatie over de missie aan derden niet is toegestaan. Hier deed Defensie niets aan; dat had mede te maken met het feit dat de vredeshandhavende missie een VN-missie is, waar openheid hoog in het vaandel staat. Daarmee is het volgende punt aangesneden: de problemen die het Nederlandse contingent van Unifil ervoer als onderdeel van een vredeshandhavende missie.

§ 5.2 Inherente problemen van nieuwsgaring bij vredesmissies

De Nederlandse militairen dienden hun neutraliteit te bewaren, letterlijk tussen twee vuren. Neutraliteit is het centrale kenmerk van een vredesmissie; dat stond bij Unifil in contrast met de vrijheid van meningsuiting die bij het Nederlandse contingent prevaleerde. De legerleiding heeft vanaf het begin gehamerd op de neutrale rol die de militairen zouden moeten vervullen, alleen ging het toch mis, met name bij het Lieve Joris-incident. Journalisten trokken zich namelijk weinig aan van de opdracht die de militairen hadden meegekregen en wilden alsnog op kritische wijze verslag doen van de gebeurtenissen in Zuid-Libanon. Zij waren eenvoudigweg op zoek naar nieuws.

Deden de journalisten er juist aan de politiekgevoelige uitspraken te publiceren? Had Lieve Joris de Unifillers tegen zichzelf in bescherming moeten nemen? Het antwoord hierop valt te vinden in het hoofdcommentaar van *NRC Handelsblad* van 27 april 1979. ‘Jan Soldaat heeft in zijn uitrusting van zijn Haagse bazen niet de gereedschappen meegekregen om volwassen en doeltreffend op de geestelijke uitdaging, waar mee hij geconfronteerd wordt, te reageren. De pers heeft dit blootgelegd.’¹⁴⁸ Hiermee raakt het dagblad aan de kern, namelijk dat in de opleiding van de VN’ers meer aandacht besteed had moeten zijn aan hun rol en de situatie die zij in Libanon aan konden treffen. ‘Een dergelijke [neutrale] houding valt echter alleen te bereiken via een periode van voorbereiding en training die het de drager van de blauwe baret mogelijk maken (...) tegen zijn taak opgewassen te blijven.’¹⁴⁹

¹⁴⁸ Blauwe baret, in *NRC Handelsblad*, 27 april 1979

¹⁴⁹ Ibidem.

Het was dus aan Defensie geweest om te zorgen dat er geen politiekgevoelige uitspraken gedaan zouden worden. Struijker Boudier kan zich daarin vinden: ‘We moesten het via de disciplinaire kant zoeken: continu hameren op neutraliteit, en duidelijk maken waar we mee bezig waren en welke rol we hadden.’ In de media was ook begrip voor de complexe taak die de soldaten hadden. Aan het woord werd bijvoorbeeld *Erskine* gelaten: ‘ “Als je iemand traint om te doden, maar je zet hem hier en je zegt dat hij dat niet moet doen, maar juist moet gaan praten, dan schept dat veel moeilijkheden”, vond *Erskine*. “Het is een moeilijke taak voor professionele soldaten juist de vrede te handhaven.” ’¹⁵⁰

Overigens was de eis neutraal te blijven weer tegenstrijdig met het VN-principe dat de gehele missie in openheid diende te geschieden. Alle partijen wisten waar de VN-posten lagen en de Unifillers maakten er geen probleem van posities vrij te geven. Operationele informatie mocht officieel niet aan de pers worden doorgegeven, maar tegelijkertijd wilde de missie openheid uitstralen naar de IDF’ers, de PLO’ers, de milities van Haddad en niet in de laatste plek de bevolking.

¹⁵⁰ In de *Leeuwarder Courant*, 7 maart 1979.

Hoofdstuk VI. Conclusie

Hoe was de relatie tussen de Nederlandse pers en de voorlichtingsafdeling van het ministerie van Defensie wat betreft het Nederlandse contingent in Unifil (1979 – 1985)?

Deze vraag valt – ook na literatuuronderzoek – niet in één of twee zinsnedes te beantwoorden. Aanvankelijk deed Defensie weinig om de berichtgeving bij te sturen, ondanks de oproep van staatssecretaris Van Lent om uitspraken van militairen prudent te hanteren. Journalisten waren welkom in het gebied, want het gezamenlijke doel van Defensie en pers was dat de Nederlanders een beeld zouden krijgen van wat de Nederlandse militairen meemaakten. De officiële richtlijnen waren dat een voorlichter de pers zou vergezellen, maar door de drukte kwam dat er lang niet altijd van. Ook de columns van militairen werden toegestaan, mede omdat Defensie ervoor koos niet in te grijpen. De vrijheid van meningsuiting prevaleerde.

Het grote keerpunt in de opstelling van Defensie was het Lieve Joris-incident in 1979. Het ministerie schrok dermate van het voorval en de (inter)nationale reacties, dat het de richtlijnen bijstelde. Voortaan ging altijd een persvoorlichter mee met journalisten, en militairen mochten niet met pers praten zonder persofficier. Is dat een werkelijke beperking van de vrije nieuwsgaring geweest? Een voorlichter die stukken naleest is nu aan de orde van de dag en kan dus niet als beperkend worden gezien. Ook beperkten deze richtlijnen niet de verhoudingen tussen pers en de directie voorlichting.

Wel is er de ‘zwijgplicht’ die leidinggevendenden als schrikreactie binnen Unifil aan de militairen oplegden naar aanleiding van een tweede incident, het lijkenincident in de Wadi Al-Ayn. Militairen vatten het spreekverbod zeer serieus op, waardoor zij vrijwel niets loslieten. Misschien juist daardoor mat de pers het spreekverbod breed uit. Juridisch gezien had de leiding van Unifil echter geen poot om op te staan, want van bovenaf werd het verzoek niet gesteund. Doordat de druk van boven toch groot was, durfden militairen niet met naam en toenaam in de pers te vertellen hoe de situatie in de wadi werkelijk was verlopen. Hier heeft Defensie wel degelijk een beperkende rol

gespeeld. Opvallend, omdat over het algemeen de instelling van Defensie was dat vrijheid van meningsuiting en vervolgens zo weinig mogelijk aandacht voor incidenten de beste manier was de ophef weer over te laten waaien.

Opvallend was verder dat de operationele informatie alsmede kritiek op het Israëliisch handelen nog steeds hun weg naar de pers vonden. De posten bleven open voor bezoek en journalisten konden een kijkje nemen waar zij maar wilden in het gebied. Verder heeft Unifil een katalyserende rol gespeeld in de verandering van de Nederlandse publieke opinie ten aanzien van Israël. Militairen en journalisten kwamen erachter dat niet alleen de Palestijnen schuldig waren aan de spanningen in het Midden-Oosten, en waar aanvankelijk – in 1979 – kritiek op Israël niet mogelijk was, was dit aan het einde van de missie te accepteren.

Concluderend waren de Nederlandse regering en het ministerie van Defensie nog onvoldoende voorbereid op de situatie in Libanon toen de soldaten in maart 1979 werden uitgezonden. Zij waren zich onvoldoende bewust van wat een VN-missie met zich meebrengt, ook wat betreft de – soms – overweldigende aandacht van pers en de manier waarop journalisten in het gebied hun informatie verzamelden. Te allen tijde de VN-neutraliteit behouden was de grootste uitdaging. Om die uitdaging baas te kunnen, maakte Defensie na het Lieve Joris-incident een begin met de modernere voorlichtingsprincipes, bijvoorbeeld door voorlichters mee te sturen.

Literatuurlijst

Archieven

- Ministerie van Defensie, Nederlands Instituut voor Militaire Historie, archief Unifil. Map Unifil
- Archief Buitenlandse Zaken, archief Unifil (1979 tot 1981):
Nummer 999.22.40 VN/VR-UNIFIL (= Unifil)
Nummer 999.221 VN/VR Nederlandse kandidatuur

Boeken

- Jan Hoffenaar en Jan van der Meulen (red.), *Confrontatie en ontspanning. Maatschappij en krijgsmacht in de Koude Oorlog 1966-1989*, Den Haag, 2004
- Christ Klep en Richard van Gils, *Van Korea tot Kabul. De Nederlandse militaire deelname aan VN-vredesoperaties sinds 1945*, Den Haag 2005
- Ben Schoenmaker en Herman Roozenbeek, *Vredesmacht in Libanon. De Nederlandse deelname aan Unifil 1979-1985*, Den Haag 2004

Dagbladen en weekbladen

Hieronder volgt een opsomming van artikelen die hebben bijgedragen aan de beeldvorming over de berichtgeving van Unifil. Niet alle artikelen staan ook vermeld als voetnoot, allen zijn doorgenomen en hebben hun bijdrage geleverd.

- **Amersfoortse Courant**
 - 13 november 1979, Bas de Gaay Fortman, 'Bittere ernst in Libanon'
 - 28 juni 1982
- **Trouw**
 - 25 januari 1979
 - 5 juni 1979
 - 14 april 1980
 - 8 augustus 1980 Onrust in Unifilgebied
 - 19 juli 1983, Terugtrekken bataljon valt slecht bij VN
 - 5 december 1984, pagina 9, 'We hebben zeker nog niet genoeg pennen uitgedeeld'
 - 12 juli 1985, over stoppen Unifil
- **NRC Handelsblad**
 - 15 januari 1979, Bouman, Wrevel na aanslag in Israel
 - 17 januari 1979, Militairen die niet willen riskeren krijgsvaad
 - 18 januari 1979, hoofdredactioneel commentaar
 - 19 januari 1979, Ja mits, hoofdredactioneel commentaar
 - 29 januari 1979,
 - 30 januari 1979, Nederlanders hartelijk welkom
 - 9 februari 1979, Nederlanders beter dan Fransen
 - 5 april 1979
 - 27 april 1979, Blauwe baret
 - 5 juni 1979, Jan soldaat mag ook wat zeggen
 - 2 juli 1979, brief Joris
 - 21 januari 1980
 - 11 april 1980

- 14 april 1980, Nederlanders onder vuur
 - 2 januari 1981, Israel wilde lijken schenden
 - 10 januari 1981, Bouman
 - 10 juni 1982, Unifil protesteert
 - 8 januari 1983
 - 20 oktober 1984
 - 11 juni 1985
 - 8 oktober 1985
 - 19 oktober 1985
 - 21 oktober 1985
 - 20 november 1986, trauma Unifillers
 - 13 maart 2004, de haat van de vredessoldaat
- ***De Volkskrant***
 - 13 januari 1979, Kabinet voor uitzending Libanon
 - 17 januari 1979, VN-taak weinig aantrekkelijk
 - idem, deel soldaten tegen vertrek Libanon
 - 26 januari 1979, vn'ers onbruikbaar
 - 29 januari 1979
 - 31 januari 1979, komst bataljon verdeelt israel
 - 1 februari 1979
 - 2 februari 1979
 - 6 april 1979
 - 19 maart 1980
 - 10 april 1980, Israelisch leger de grens over
 - 21 april 1980
 - 1 juli 1982, verzet was niet louter symbolisch
 - 12 oktober 1982
 - 25 juni 1983
 - 28 juni 1983
 - 27 juli 1983, ergernis Israël aan Nederlandse contingent
- ***Het Parool***
 - 22 januari 1979, Nederland en Unifil
 - 26 januari 1979
 - 9 februari 1979
 - 5 april 1979
 - 11 april 1980, spoedbijeenkomst VR
 - 21 juni 1982
 - 24 september 1983, rol Unifil uitgespeeld
- ***Nederlands Dagblad***
 - 22 september 1983 Unifil naar huis, niemand tevreden
- ***Haagsche Post***
 - 27 januari 1979, Hofland, ronselbriefje
 - 23 juni 1979, Over 3000 jaren vechten ze nog, Lieve Joris
 - 15 augustus 1981
 - 22 augustus 1981, Christiaans en Hanssen
 - 29 augustus 1981, idem

- ***Nieuwsblad van het Noorden***
 - 16 januari 1979, Vraagtekens achter vrijwilligheid
- ***De Telegraaf***
 - 6 april 1979
 - 23 juni 1979, mogelijke stappen tegen VN-soldaten
 - 19 maart 1980
 - 21 april 1980
 - 5 januari 1981
 - 11 jan 1982
 - 12 jan 1982
 - 9 juli 1983, vertrek unifil een ramp voor ons
- ***Het vrije volk***
 - 5 april 1979
- ***Algemeen Dagblad***
 - 5 april 1979
 - 7 juni 1979
 - 14 april 1980
 - 7 januari 1981
 - 26 januari 1981
 - 10 februari 1981
 - 11 februari 1981
 - 9 oktober 1985
- ***Leeuwarder Courant***
 - 24 juni 1982, tanks door unifil uitgeschakeld
- ***De groene Amsterdammer***
 - 31 januari 1979, K. van Dijk, een oefening met echt bloed

Kranten die brievenreeksen afdrukten: *De Telegraaf, de Volkskrant, NRC Handelsblad (Hollands Dagboek), Het Vrije Volk, Het Parool, Haagsche Courant, Utrechts Nieuwsblad, Eindhovens Dagblad*

Websites

- www.devolskrant.nl/soldaten, geraadpleegd op 27 december 2007
- www.un.org, geraadpleegd op 2 december 2007

Mondelinge bronnen

- Herman Roozenbeek, interview op 16 november 2007
- Kolonel buiten dienst George Struijker Boudier, interview op 14 december 2007

